

Bilden av historien

Kulturarvsinstitutioners användning av Flickr och fotografiets förändrade roll

Annie Lindberg

Examensarbete (30 högskolepoäng) i arkivvetenskap för masterexamen inom ABM-
masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Charlotte Hagström

År: 2012

© Annie Lindberg

Title

The Image of the Past: Cultural Heritage Institutions on Flickr, Photography and Representation

Abstract

There is probably millions of photographs in the world that no one knows about because of the difficulty archivists have writing about them. It is exceedingly difficult to classify and describe photographs and very often textual models for written sources are applied uncritically to visual materials. Most libraries, archives and museums are now involved in the process of digitisation to improve access to photographs, and cultural heritage institutions seek to reach a new audience and use of their digital photographic collections.

The purpose of this study is to find out why Swedish cultural heritage institutions are participating in Flickr and Flickr Commons, what the photographs on Flickr do represent and what the value and meaning for a digital copy is. Flickr Commons is an area of Flickr where cultural heritage institutions can share photographs that have no known copyright restrictions. To date only two Swedish institutions participating in Flickr Commons: Swedish National Heritage Board and Stockholm Transport Museum. Many Swedish cultural heritage institutions are participating in Flickr, but there is no list of how many, or which institution that is participating. For this study Länsmuseet Gävleborg and the Museum of Science and Technology is selected.

Participating in Flickr and Flickr Commons increases awareness of the institution and its collections. It is a possibility for the institution to reach out to unknown as well as known audience and attract people to comment, share and interact with the institution. Flickr and Flickr Commons let the user contributing information about the photographs and the information gained through crowdsourcing is seriously received by the institution. The results show that web users contributed useful information and knowledge about pictures when the institution asked for it. Digitisation is a process of representation, it is far more interesting and complex than merely copying photographs from one medium to another.

Master's thesis

Keywords

ABM; Arkivvetenskap; Flickr; Flickr Commons; Kulturarvsinstitutioner; Fotografi; Fotoarkiv; Digitalisering; Representation

ALM; Archival Science; Flickr; Flickr Commons; Cultural Heritage Institutions; Photography; Photographic Archives; Digitization; Representation

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	4
1.2 Bakgrund	5
1.3 Syfte och forskningsfrågor	6
2. Teoretiska utgångspunkter	8
2.1 Foucaults diskursbegrepp	8
2.2 Foucault om makt, kunskap och sanning	9
2.3 Baudrillard om simulering, tecken och symboler i det postmoderna samhället	10
3. Metodval	12
3.1 Avgränsningar och urval av material	13
3.1.1 Flickr och Flickr Commons	13
3.1.2 Länsmuseet Gävleborg	14
3.1.3 Tekniska museet	15
3.1.4 Riksantikvarieämbetet	15
3.1.5 Spårvägmuseet	15
3.2 Litteraturoversikt och tidigare forskning	16
4. Undersökning	19
4.1 Strategier för insamling	19
4.2 Strategier för digitalisering och publicering på Flickr	20
4.2.1 Urval	21
4.2.2 Målgrupp eller den förväntade användaren	24
4.2.3 Tillgänglighet	27
4.2.4 Upphovsrättslagen	28
4.3 Klassificeringsprinciper	30
4.3.1 Bildtext och metadata	31
4.3.2 Crowdsourcing	32
4.4 Det analoga och det digitala fotografiets förutsättningar	34
4.4.1 Kopia och originalitet	35
4.4.2 Autenticitet	38
5. Slutdiskussion	40
Bildförteckning	42
Litteraturförteckning	43
Empiriskt material	45
Bilaga: Intervjuguide	46

1. Inledning

Att fotografera sina barn är att göra sig till deras barndoms historieskrivare, och att som arvegods förbereda bilden av vad de en gång varit.

Bourdieu (1993, s. 78)

Fotografier har alltid varit viktiga för oss människor. Minnen från barndomen, resan, bröllopet, studenten, av familjen och vännerna. De stora ögonblicken i det kollektiva livet förevigas genom fotografiet (Bourdieu 1993, s. 68). Det hjälper oss att minnas, är ett sätt att kommunicera, få bekräftelse och bearbeta traumatiska händelser. Det som för bara några årtionden sedan var privilegierat några få är idag en självklarhet för envar. Trots att vi idag är fullkomligt medvetna om att ett fotografi inte är synonymt med sanning, att det oftast är arrangerat och bearbetat, så drabbar en bild oss mycket hårdare än en text. Det är när vi får ”bildbevis” som en händelse på allvar kan tas emot. Fotografiets betydelse för Förintelsen, för att ta ett vanligt exempel, det som inte går att föreställa sig har genom fotografiet visualiserats och fått en fundamental roll i historieskrivningen. Vi behöver bilden som komplement till ordet, den hjälper oss att konstruera det som varit. Den traditionella synen på historieskrivandet är den där en berättelse tar form. Historiska händelser konstrueras i form av text och bild för att göra historien förståelig och sammanhängande. Så även fast bilden kanske drabbar oss hårdare, på grund av sin omedelbarhet, kan den sällan stå för sig själv. Den är en del i berättelsen och det är berättelsen som håller samman artefakterna, utsagorna och händelserna. Det är genom symboler och bilder som narrativitet byggs (Ibrahim 2009, s. 101).

En bild säger mer än tusen ord sägs det, ändå är fotografier beroende av informerande text för att bli rätt avlästa. Idag upplever vi de flesta bilderna i digital form och på webben. På sociala medier pågår ett ständigt utbyte av bilder och kulturarvsinstitutioners vilja till att interagera med brukarna har lett dem till sociala medier.

1.2 Bakgrund

När jag i oktober 2011 var på ABM-konferensen Rätten till kulturarv diskuterade vi i en workshop just bilder på nätet.¹ I min grupp fanns representanter från arkiv-, biblioteks- och museisektorn som intressant nog resonerade huruvida de skulle ta betalt eller ej för användning av deras bilder på nätet, speciellt om bilderna skulle användas i kommersiella syften. Det faktum att andra kunde tjäna pengar på deras *gratis* fotografier var ett stort problem. Vidare konstaterades att så länge någon ville använda sig av deras fotografier för privat bruk och i sådana fall hänvisade till den aktuella institutionen så var det okej. Jag upplevde en rädsla från kulturarvsinstitutioners sida för att tappa kontrollen över sina digitaliserade fotografier på internet. Arkiv, bibliotek och museer lägger idag mycket resurser på digitalisering och tillgängliggörande av sina fotografier på internet, men att publicera fotografier på internet är inte helt oproblematiskt med tanke på upphovsrättslagen. Därför ligger fokus ofta på bilder där upphovsrätten har gått ut, det vill säga fotografier som är äldre än 50 år eller, om det är ett konstnärligt verk, 70 år efter upphovspersonens död.

Är det då sant, att en bild säger mer än tusen ord? Bildskaparens första intention är faktiskt att *göra* en bild och inte att *berätta* något. Berättelsen kommer alltid vara underordnad bilden i sig. Det enda som finns kvar när bildskaparens *andra* intentioner inte längre går att bekräfta (det vill säga berättelsen) är just bilden i sig och inget annat (Edenheim 2011, s. 72). Fotografier är i mycket högre grad än traditionella textdokument beroende av informerande text, inte bara teknisk information utan även information om själva bildinnehållet.² Var gränsen går mellan rent allmän information och tolkning av bildinnehållet är svårt att avgöra. För oavsett styr bildbeskrivningen betraktarens tolkning av bilden, vilket gör det hela än mer problematiskt. Dessutom, i brist på nationella standarder för klassificering av bilder så kan samma bild, i olika bilddatabaser, förse med olika sökord. Fotografiets betydelse förändras när de införlivas i arkiv, det inlemmas där i en ordning och får ett nytt syfte och en ny innebörd. Klassificerings- eller ordningssystemet styr betydelsen och uppfattningen av vad bilderna är (Dahlgren 2009, ss. 71-72).

En intressant aspekt på just digitaliserade fotografier är hur de ofta presenteras tillsammans och införlivas i en samling, vilket förändrar dess innebörd. Fotografier kan ordnas på många olika sätt: efter fotograf, ämne, genre etc., oavsett vilket så avslöjar klassificeringen det förväntade användningsområdet. Vanligen förvaras fotografier rent fysiskt åtskilda från traditionella pappershandlingar på grund av den speciella förvaring de kräver, även om de tillhör ett arkiv med pappershandlingar (vilket ofta är fallet) och ett sammanhang (det är alltså skillnad på fysisk förvaring och logisk ordning). Ändå presenteras fotografier gärna tillsammans, i egenskap av att vara fotografier, ungefär som att presentera pappersdokument under rubriken ”papper”. Vilket i sin tur indikerar fotografiets särställning och värde som i första

---

¹ Arrangerat av *Kultur i väst*, 26-27 oktober 2011, på Göteborgs stadsmuseum.

<http://www.kulturivast.se/kurser/abm-konferens-26-27-oktober/> [2012-01-08].

² På Jämtlands läns museum, exempelvis, styrs digitaliseringen av hur mycket kringinformation det finns om bilden. Finns det ingen så digitaliseras bilden inte heller (Dahlgren 2009:79). På museets hemsida kan man även läsa att de är ”restriktiva när det gäller att ta emot bilder som saknar information och där det inte finns någon som kan lämna uppgifter”, <http://bildarkivet.jamtli.com/> [2012-03-10].

hand estetiskt snarare än exempelvis historiskt källmaterial. Fotografier har snarare en status som konstnärliga verk, oavsett fotografens intentioner, vilket gör hanteringen och klassificeringen av dem än mer problematisk. Ändå håller fotografier på webben att omvandlas till ren information påpekar Pelle Snickars, forskningschef på Kungliga biblioteket (2009, s. 193). En sökning på Google ger idag förutom text även bilder och videor i träfflistan, att ”bildgoogla” har blivit både användbart och underhållande.

Digitalisering är idag en självklar del av kulturarvsinstitutioners arbete. Men kraven på massdigitalisering ökar och kulturarvssektorn i Europa ligger efter (Snickars 2009, s. 167).

Utan något digitaliserat innehåll kommer ABM-sektorn nämligen aldrig att kunna etablera sig på allvar i den digitala domänen. Fältet har lämnats öppet, inte minst för andra pigga kulturarvsaktörer som till exempel användardrivna Wikimedia Commons. Där finns idag nästan fem miljoner digitala fotografier och bilder fritt för vem som helst att använda.

Snickars 2009, s. 166

1.3 Syfte och forskningsfrågor

Jag har för avsikt att göra en kvalitativ studie av hur fotografier presenteras på sociala medier samt vilka strategier kulturarvsinstitutioner har för digitalisering av dito. Är bilder på webben tillgängliga för användning eller bara sökbara, vad är syftet och vem är den tänkta målgruppen? För att begränsa undersökningen men även för att få mer specifika utgångspunkter har jag tagit utgångspunkt i en kvantitativ undersökning av kulturarvsinstitutioners användning av Flickr Commons gjord av Jason Vaughan 2009. Jag ämnar istället göra en kvalitativ analys, med fokus på fotografiets eventuellt förändrade roll i och med digitaliseringen, av svenska kulturarvsinstitutioners användning av Flickr och Flickr Commons. När Vaughans undersökning gjordes var 27 kulturarvsinstitutioner registrerade på Flickr Commons (2010, s. 188). Idag (2012-01-05) finns 56 kulturarvsinstitutioner registrerade på Flickr Commons, varav två är svenska (Riksantikvarieämbetet och Spårvägmuseet). Antalet kulturarvsinstitutioner som har öppnat ”vanliga” Flickr-konton är desto fler. Tyvärr finns det ingen sammanställd lista på vilka eller hur många, därför måste jag antingen söka på institutionernas namn eller ramla över dem av en slump. Vid en snabb sökning visar det sig dock att många stora kulturarvsinstitutioner, som Nationalmuseum, Historiska museet och Kungliga biblioteket, har registrerat konton.

Syftet med uppsatsen är att analysera och förstå de beslut som ligger bakom digitalisering, klassificering och publicering av historiska fotografier på Flickr och Flickr Commons. Samt om, och i så fall hur, fotografiets roll och innebörd förändrats med detta och vilken betydelse ”användarna” eller ”tittarna” har. Jag vill lyfta fram fotografier som har en tendens att behandlas som en avdelning för sig, ofta utlyfta och separerade från sin kontext och proveniens. Kulturarvsinstitutioner har makt att sortera bort eller inkludera, och vad de tillskriver fotografiet styr uppfattningen och föreställningen av vad som hänt. Vad händer med fotografiets innebörd och mening i digitaliseringsprocessen. Och om betydelsen, värdet och kontexten förändras – vilka blir konsekvenserna?

Följande frågeställningar kommer styra undersökningen:

- Vad är syftet med att publicera historiska fotografier på Flickr?
  - Hur ser institutionerna på tillgänglighet och användandet av deras digitaliserade fotografier på Flickr?
  - Vad styr urvalet av vad som läggs ut på Flickr?

- Vilken betydelse/påverkan har digitaliseringen och publiceringen på Flickr för fotografierna?
  - Vad betyder klassificeringen för uppfattningen av bilden?
  - Vad tillskriver institutionerna det historiska fotografiet och vad blir konsekvenserna?

2. Teoretiska utgångspunkter

Jag har för avsikt att analysera de diskurser i vilka kulturarvsinstitutioner verkar för att skapa mening och intresse för sina historiska fotografier på Flickr. En teoretisk utgångspunkt för uppsatsen är Michel Foucaults tankar om förhållandet mellan kunskap och makt, eller mer specifikt, institutionernas konstruerande av kunskap och de maktrelationer den bygger på. Hur skapas den makt institutionerna har över utsagorna och kan man se några förskjutningar i maktrelationerna i och med integrationen av användarna? Jag ska i föreliggande två kapitel försöka redogöra för Foucaults teorier om diskurs, makt, kunskap och sanning, som alla på något sätt relaterar till varandra eller till och med enligt Foucault är oavhängiga varandra. Det finns förmodligen lika många tolkningar som det finns läsare av Foucault och lika många sätt att applicera hans teorier. I min läsning av Foucault så har Sara Mills bok *Michel Foucault* (2003) varit den ingång jag använt mig av för att förstå och få en överblick av Foucaults idéer. Mills sätt att tolka och förstå Foucault är inte nödvändigtvis det bästa men hon angriper hans teorier på ett sätt som jag sympatiserar med och kan ta till mig.

En annan teoretisk utgångspunkt är Jean Baudrillard och hans verk *Simulacra and Simulation*.³ Det har framförallt varit viktigt för min förståelse för och analys av begreppen *kopia*, *original* och *autenticitet*. Sist i teorikapitlet kommer jag redogöra för de övergripande dragen i hans teorier om simulering, symboler och tecken i det postmoderna samhället.

2.1 Foucaults diskursbegrepp

Diskurs kan vara ett svårdefinierbart begrepp. Foucault använder ordet frekvent i sina verk och framhåller diskursers relationer med makt och hur de är sammankopplade (Mills 2003, s. 54). Diskurser har ingen enkel relation till verkligheten, de beskriver inte verkligheten. Det finns ingen på förhand bestämd eller sann kunskap utan kunskap skapas i diskurser som påverkar vårt sätt att förstå och uppfatta verkligheten. Diskurser består av uttalanden som grupperats på grund av sitt gemensamma ämnesområde eller funktion. Men ett uttalande behöver inte nödvändigtvis vara en text, det kan lika gärna vara en karta eller ett fotografi (Mills 2003, ss. 64-65). Eftersom det inte finns någon enkel koppling verklighet och diskurs emellan skulle det vara alltför simpelt att sätta likhetstecken mellan språk och diskurs. Snarare bör de ses som ett system som strukturerar sättet vi uppfattar verkligheten. Därför, menar Foucault, är diskurser något som begränsar vår perception och iakttagelseförmåga

---

³ Gavs först ut 1981 i Frankrike med titeln *Simulacres et simulation*.

(Mills 2003, s. 55). Sanning skapas diskursivt, i repeterandet, det som upprepas tillräckligt ofta blir till slut också sanning. Institutionernas makt att inkludera och utesluta kunskap gör dem till auktoriteter. Kunskap skapas och produceras på grund av vissa grupperns intresse. Och de i auktoritetspositioner är de vi ser som ”experter”, som innehavare av ”sanningen” (Mills 2003, s. 58). Institutioner skapar sanning genom att tillåta vissa uttalanden cirkulera men exkludera de som uppfattas som falska. Det är alltså bara de uttalanden som institutionen vill ska tas för sanning som tillåts cirkulera och reproduceras (Mills 2003, s. 58).

Diskursen finns lika mycket i det som man inte säger, eller i det som markeras av åtbörder, attityder, sätt att vara, beteendemönster och rumsliga dispositioner. Diskursen är helheten av de avgränsade och avgränsande betecknanden som passerar genom de sociala relationerna.

Foucault 2008, s. 181

Diskurser bygger alltså delvis på utestängningssystem, ett exkluderande av utsagor som uppfattas som falska. De tre utestängningssystem som Foucault menar drabbar diskursen, och är en del i konstruerandet av diskursen, är: det förbjudna ordet, avskiljandet av vansinnet och, det tredje, viljan till sanning (Foucault 1993, s. 14). Diskursen är alltså inte bara utsagorna som formar objekten. Den är också vad som inte tillåts cirkulera och därmed har varje diskurs sina sanningar och regler (Foucault 1993, s. 25).

2.2 Foucault om makt, kunskap och sanning

För Foucault är makt inget som kan isoleras, studeras eller mätas och han definierar heller aldrig makt per se, men konstaterar att makt inte är statiskt utan föränderligt. Makt existerar och uttrycks i handling och relationer som, för att relatera till min egen undersökning, i relationen mellan individen och institutionen. Det är, tvärt emot det marxistiska synsättet, alltså inte institutionerna som skapar makt. Istället organiserar de redan existerande dominansförhållanden (Alvesson & Sköldberg 2008, s. 370 ff.). Makt är alltså, enligt Foucault, inte något som kan övertas eller passivt innehas utan något som skapas i en aktivitet. Makt är inget man besitter utan något som skapas i handling. Därför bör makt ses som ett verb och inte ett substantiv menar Mills (2003, s. 35). Makt skapas i och genomsyrar alla sociala relationer, den är inte statisk utan cirkulerar i samhällen och är i behov av repetition för att överleva. För Foucault är det i relationen mellan individen och institutionen som makt uttrycks allra tydligast (Mills 2003, s. 33, 47). Den auktoritet och makt som institutioner utövar gör att de uppfattas som innehavare av sanning, bland annat genom att ange normalitet och avvikelser. Foucault skriver om sanning som att den är i ständig rörelse och möjlig att förändra, och att det är institutionerna som inför och vidmakthåller dessa sanningar (Foucault 1993, s. 11). En objektiv sanning kan därför inte existera, det är kanske inte ens relevant att tala om objektivitet här. Snarare måste vi fokusera på *vem* som utger sig för att förmedla sanningen, och varför. Vad gäller förhållandet mellan makt och kunskap så menar Foucault att i skapandet av kunskap görs också anspråk på makt (Mills 2003, s. 69). Eftersom kulturarvsinstitutioner ses som innehavare av information och kunskap ger det dem en roll som auktoriteter.

Makt måste analyseras som något som cirkulerar, den går inte att lokalisera och det är inte enskilda individer som bör ses som innehavare av makt. Det är i de handlingar som sker dem emellan som makt skapas.

Power is employed and exercised through a net-like organisation. And not only do individuals circulate between its threads; they are always in the position of simultaneously undergoing and exercising this power. They are not only its inert or consenting target; they are always also the elements of its articulation. In other words, individuals are the vehicles of power, not its points of application.

Foucault 1980, s. 98

Påpekas bör att makt inte nödvändigtvis är något negativt eller förtryckande och att individen inte är maktlös i relationen till institutionen (Mills 2003, s. 47). Makt handlar nämligen inte om lagar, förbud och regler, men det är så den i vårt västerländska samhälle har uppfattats, som en juridisk maktföreställning. Inte heller kan vi prata om makten, som om ett samhälle vore "en enhetlig kropp där bara en makt utövas" (Foucault 2008, s. 209). Det finns inte bara en makt utan flera makter i ett samhälle som, trots att de förblir specifika, verkar bredvid varandra, förbinds, samordnas och bildar hierarkier.

2.3 Baudrillard om simulering, tecken och symboler i det postmoderna samhället

Baudrillard menar att det postmoderna samhället kännetecknas av en hyperrealitet, att världen enbart består av tecken utan någon reell grund. Att tecken och symboler omger oss, eller snarare att vi lever *i* tecknen, tecknen *är* verkligheten. Tecken och symboler har traditionellt betecknat eller representerat något från verkligheten men i det postmoderna samhället, menar Baudrillard, representerar tecknen inte något annat än sig själva. Det handlar här alltså inte om någon form av imitation eller duplikation. Det är snarare så att tecknen, eller symbolerna, ersätter de bilder av verkligheten som tidigare existerat. Och på så sätt skapas en ny verklighet, en så att säga hyperrealitet (Baudrillard 1994, s. 2). Vi har på så sätt tappat kontakten med verkligheten. Simulation handlar inte om att låtsas eller fejka något. Simulation hotar eller utmanar snarare differensen som finns mellan begrepp som *äkta* och *falskt* samt *verklighet* och *fantasi*. Som exempel kan ges en person som fejkar en sjukdom och framkallar på så sätt sjukdomssymptom hos sig själv. Dessa symptom uppfattas som äkta och verkliga men är antingen inbillade eller faktiskt rent psykiskt eller fysiskt existerande på grund av personens tro på dem själv. Är personen då sjuk eller inte, om symptomen hen framkallat faktiskt är "äkta"? (Baudrillard 1994, s. 3) Vad ska läkarvetenskapen göra då, när en situation som verkar äkta inte är det och därför faller utanför diskursen? Eller snarare mellan diskurserna, för personen kan ju inte heller klassas som frisk med symtom som förefaller vara äkta.

Massproducerade bilder fråntar verkligheten dess värde, men det är inte bilderna som är objekt för våra blickar. Det är istället *du* som är objekt och det är *du* som är passiv (Baudrillard 1994, s. 29). Dessa skenbilder lever sitt eget liv, helt på sina egna premisser och oberoende av annat än sig själva. De representerar endast sig själva och har ingen som helst reell koppling. Eftersom världen nu består av dessa tecken och

symboler (simulering) så har vi också tappat kontakten med verkligheten, den har inte längre någon betydelse för oss. Denna hyperrealitet har blivit mer verklig än verkligheten själv (Baudrillard 1994, s. 81).

And, paradoxically, it is the real that has become our true utopia – but a utopia that is no longer in the realm of the possible, that can only be dreamt of as one would dream of a lost object.

Baudrillard 1994, s. 123

3. Metodval

Metoden jag har valt för min undersökning är kvalitativ. Valet av en kvalitativ metod grundar jag på att det är svårt att gå på djupet samt problematisera mina frågor med en kvantitativ dito. En viktig och stor del av undersökningen består av fyra halvstrukturerade djupintervjuer från lika många institutioner som genomfördes under februari och mars 2012.⁴ Dessa tillsammans med analyser av utvalda bildtexter, kommentarer, taggar och presentationstexter från Flickr, från samma institutioner som mina informanter, ligger till grund för mina slutsatser. I tre av fyra fall har jag intervjuat den enda personen på institutionen som arbetar med urval och uppladdning av fotografier på Flickr. I det fjärde fallet, som var Läns museet Gävleborg, intervjuade jag den person som hade huvudansvaret för Flickr men inte själv arbetade med urval, uppladdning och interaktion.

Informanterna blev vid intervjutillfället informerade om att de inte skulle nämnas vid namn utan endast institutionens. Däremot kan någon konfidentialitet inte garanteras, eftersom det på samtliga institutioner är så få personer som arbetar med Flickr. Medarbetare och kolleger inom branschen kan säkert identifiera personerna. Detta ansåg ingen av informanterna vara något problem. Anonymiteten beror inte på att informanterna bett om det eller att känsliga uppgifter behandlas. Det beror på att jag i min undersökning vill flytta fokus från enskilda personer till institutionerna. Informationen som framkommit under intervjuerna är den som institutionen står för, förmedlad genom informanterna som har medverkat i egenskap av sin yrkesroll. Jag refererar dock i min undersökning till "informanten" eller "informanterna" för att förtydliga att det faktiskt är en person, och inte institutionen, som står bakom uttalandet. De åsikter och kommentarer som kommer till uttryck i undersökningen är därför inte nödvändigtvis institutionens. De intervjuade personerna representerar var och en sin institution men det är självfallet ändå viktigt att komma ihåg att åsikter och kommentarer som yttras alltid är subjektiva. Två av intervjuerna skedde genom ett personligt möte på aktuell institution, Riksantikvarieämbete och Tekniska museet. Under intervjun på Tekniska museet fick jag även möjlighet att i slutet av intervjun prata med en andra intendent som är ansvarig för bildbeställningarna, även detta samtal spelades in med personens tillåtelse. Vid citering kallar jag denna person för Informant B. De andra två intervjuerna, med Läns museet Gävleborg och Spårvägmuseet, genomfördes via Skype.

Jag har även fått ta del av Riksantikvarieämbetets slutrapport, "Avrapportering av pilotprojektet: Riksantikvarieämbetet på Flickr Commons" (RAÄ 2010). Ingen av de

---

⁴ Se bilaga för intervjuguide.

andra medverkande institutionerna har utvärderat sin medverkan på Flickr eller Flickr Commons som resultat i en formell rapport.

Intervjuerna varade cirka 1-1,5 timme vardera. En kort presentation av de fyra institutionerna, samt av Flickr och Flickr Commons, kommer nedan.

3.1 Avgränsningar och urval av material

Jag har begränsat mig till svenska institutioner, dels på grund av att jag vill ha ett svenskt perspektiv men även på grund av tidsaspekten. Då endast två svenska kulturarvsinstitutioner, Riksantikvarieämbetet och Spårvägmuseet, i tiden för min undersökning, fanns registrerade på Flickr Commons var urvalet inte speciellt svårt här. På Flickr finns desto fler svenska kulturarvsinstitutioner registrerade och ett urval var nödvändigt för en kvalitativ undersökning. Läns museet Gävleborg och Tekniska museet valdes ut och tackade ja. Anledningen till att jag valde bort ett stort antal kulturarvsinstitutioner var att deras bilder till största del, eller enbart, bestod av avfotograferade föremål från samlingarna. Det är i de fallen inte fotografiet i sig som är det huvudsakliga syftet till att det publicerats på Flickr.

3.1.1 Flickr och Flickr Commons

Flickr är ett community och en bilddatabas på webben som ägs och distribueras av Yahoo. Vem som helst kan ladda upp bilder och videor för privat och offentligt bruk men det är inte tillåtet att använda sig av Flickr i kommersiella syften.⁵ Ett vanligt Flickr-konto kostar ingenting och då ges användaren möjlighet att ladda upp 2 videor samt bilder till ett begränsat utrymme av 300 MB per månad, men endast de 200 senaste bilderna görs tillgängliga.⁶ För obegränsat med lagringsutrymme kan man uppgradera sig till Flickr Pro som i skrivande stund kostar 24.95 dollar för ett år.⁷ Med ett Pro-konto får man även statistik i form av antal ”views”, ”tags” etc. Flickr fungerar som så att efter att ett konto skapats så kan du ladda upp bilder i privata eller publika fotoalbum, länka, kommentera och tagga dina egna och andras bilder, lägga till bilder som favoriter, skapa kontaktlistor samt skapa och använda dig av diskussionsgrupper. Som upphovsperson till ett fotografi väljer du själv vilken typ av Creative Commons-licens (CC) bilderna ska ha, samt om och vilka som ska få ta del av dem.⁸ Flickr's två huvudsakliga syften är att ge människor möjlighet att dela med sig av sina bilder samt erbjuda nya sätt att organisera fotografier och videor.⁹ Vem som helst kan titta på uppladdade bilder på Flickr men det är endast möjligt att interagera om du själv har ett konto.

---

⁵ ”Flickr Community Guidelines”: <http://www.flickr.com/help/guidelines/> [2012-02-10]

⁶ ”The Flickr Developer Guide: Community”: <http://www.flickr.com/services/developer/community/> [2012-03-19]

⁷ ”Upgrade/Place your order”: <http://www.flickr.com/account/order?basket=recur:1y> [2012-03-19]

⁸ Creative Commons erbjuder en rad olika licenser för ditt fotografi. Du som upphovsperson väljer en licens utifrån frågor som ”Får andra använda det du skapat utan att fråga om lov?”, ”Får det användas i kommersiella syften?”, ”Får verket bearbetas?” etc. När du valt en passande licens till ditt verk görs det också sökbart som ett Creative Commons-licensierat verk på internet. Läs mer på: <http://creativecommons.org/> [2012-04-17] eller svenska Creative Commons: <http://www.creativecommons.se/> [2012-04-17].

⁹ <http://www.flickr.com/about/> [2012-04-17]

Flickr Commons bildades 2008, fyra år efter Flickr, av the Library of Congress och Flickr. Det startade som ett projekt där Library of Congress ville undersöka om webb 2.0-användare kunde bidra med värdefull och användbar information samt om de skulle vara intresserade av att bidra med information som gynnade samhället. Det visade sig att Flickr-användarna inte bara var villiga att bidra med den information de redan besatt, utan även till att bedriva historiskt detektivarbete. Inför pilotprojektet valdes några av Library of Congress samlingar av historiska bilder ut, med utslocknad upphovsrätt, till att laddas upp och tillgängliggöras på Flickr Commons. Att det blev just fotografier som valdes ut till projektet, det skulle ju lika gärna kunna vara kartor eller tidningar, berodde på att det var enklast så. Fotografier, resonerade projektgruppen, har alltid varit intressanta för många människor, de kan uppskattas på flera olika nivåer utan att ta större tid i anspråk. Dessutom krävs inga förkunskaper eller specifika språkkunskaper för att kunna ta del av och uppskatta fotografier (Springer et al. 2008, ss. 1-2). Flickr Commons två huvudsakliga syften är att öka tillgängligheten till offentliga fotosamlingar samt ge allmänheten möjlighet att bidra med information och vetskap till dessa. För att gå med accepterar man en ”no known copyright restrictions”-policy.¹⁰ Flickr Commons ger kulturarvsinstitutioner möjlighet att göra fotografier som inte är upphovsrättsskyddade tillgängliga för allmänheten. För att starta ett konto på Flickr Commons måste institutionen skriva på ett avtal som bland annat innebär att tillåta att bilderna som laddas upp kan användas i kommersiella syften.

3.1.2 Läns museet Gävleborg

Läns museet Gävleborg, som är en stiftelse placerad i Gävle, har bedrivit museiverksamhet sedan 1940. Deras uppdrag är att göra länets kulturarv tillgängligt och har som vision att göra museet uppmärksammat nationellt. Museet har ca två miljoner fotografier i sina samlingar, de tidigaste från 1840-talet.¹¹ Stora delar av fotosamlingarna har förvärvats från lokala fotoateljéer. Museets egen bilddatabas som nås via hemsidan innehåller 77 000 fotografiska sökbara poster.¹² Den avdelning som fotografierna sorterar under heter Samlingar och består av 19 medarbetare, varav 15 av dessa tjänster är olika typer av arbetsmarknadsprojekt som fas 3, lönebidragstjänster och praktikanter.¹³ Museets informant är den som har huvudansvaret för arbetet med Flickr men arbetar inte själv aktivt med urvalet, digitaliseringsprocessen eller användarintegrationen. De startade ett vanligt Flickr-konto i maj 2011 och har i skrivande stund (2012-04-17) laddat upp 856 bilder. En person arbetar med Flickr och gör det på heltid men det är inte integrerat i den ordinarie verksamheten eftersom det är en del i ett arbetsmarknadsprogram där lönen till den anställda alltså inte finansieras av museet.

---

¹⁰ ”Flickr Commons Usage”: <http://www.flickr.com/commons/usage/> [2012-03-19].

¹¹ ”Vision, uppdrag och mål”: <http://www.lansmuseetgavleborg.se/pages.asp?PageID=176&MenuID=1017> [2012-03-19], ”Läns museets historia”: <http://www.lansmuseetgavleborg.se/pages.asp?PageID=95&MenuID=1068> [2012-04-17].

¹² Uppgifter från informant [2012-02-16].

¹³ Uppgifter från informant [2012-02-16].

3.1.3 Tekniska museet

Tekniska museets mål och uppdrag är att ansvara för det tekniska och industrihistoriska kulturarvet, dess primära målgrupp är barn och ungdomar. Museet är en stiftelse som grundades 1924 och är placerat i Stockholm. De har över en miljon fotografier i samlingarna, de äldsta från 1850-talet. Framförallt är det dokumentära fotografier över den tekniska och industriella framväxten i Sverige.¹⁴ Den egna föremåls- och bilddatabasen Sök i samlingarna finns tillgänglig via hemsidan, där det vid intervjutillfället fanns cirka 56 000 bilder, föremålsbilderna inkluderade. Museet bedriver idag inget aktivt insamlingsarbete av äldre fotografier. Museet startade ett vanligt Flickr-konto i februari 2011 och har i dagsläget laddat upp 4047 bilder (2012-04-17). Den person som arbetar med Flickr, som också är min informant, gör detta när tid finns och arbetet är en del av den ordinarie verksamheten. Museet har ytterligare ett Flickr-konto under namnet Telehistoriska, med i dagsläget 3761 uppladdade fotografier, som startade tidigare och vars bilder nu förs över till det andra kontot.¹⁵ Den arbetstid som läggs på Flickr uppskattar min informant till väldigt sporadisk eller ”när det finns tid”. Skanningen av fotografierna sköts till största del av Stiftelsen för Föremålsvård i Kiruna.

3.1.4 Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet ansvarar för frågor om kulturarvet och är en nationell myndighet som lyder under Kulturdepartementet.¹⁶ Institutionen har idag ungefär 4 miljoner fotografier och av dessa är ca 200 000 digitaliserade, varav hälften finns tillgängliga i databasen Kulturmiljöbild som nås via hemsidan. Fotografier har varit en viktig del av verksamheten och består till största del av sådana som uppkommit i samband med den verksamhet som bedrivits, där bild har varit ett viktigt stöd för text. Stora delar av bildsamlingarna är just dokumentationsbilder som uppkommit i samband med exempelvis arkeologiska utgrävningar, undersökning av runstenar och restaurering av kyrkor. Det bedrivs inget aktivt insamlingsarbete av fotografier idag men fortfarande förvärvas fotografier, om de är relevanta och går in under institutionens verksamhetsområden, från exempelvis arkeologer. Riksantikvarieämbetet gick som första svenska institution med i Flickr Commons i januari 2009 och har idag (2012-04-17) 1000 uppladdade fotografier på Flickr Commons. Det började som ett projekt men är idag en del av den ordinarie verksamheten. En person arbetar med Flickr upp till 20 timmar per vecka.¹⁷

3.1.5 Spårvägmuseet

Spårvägmuseet som geografiskt ligger placerat i Stockholm grundades 1922 och har sedan 1944 visat sina samlingar för allmänheten, nämligen lokaltrafikens framväxt i Stockholms län.¹⁸ Museet har ca 300 000 fotografier i sina samlingar och det mesta är sådant som producerats för internt bruk inom Storstockholms lokaltrafik. Deras egen bilddatabas hade vid intervjutillfället inte uppdaterats på flera år då den var under

---

¹⁴ ”Vårt uppdrag”: <http://www.tekniskamuseet.se/1/290.html> [2012-04-17], ”Bilder och filmer”:

<http://www.tekniskamuseet.se/1/479.html> [2012-04-17].

¹⁵ Uppgifter från informant [2012-03-08].

¹⁶ ”Vårt uppdrag”: http://www.raa.se/cms/extern/vart_oppdrag/vart_oppdrag.html [2012-04-17].

¹⁷ Uppgifter från informant, [2012-03-08].

¹⁸ ”Museets historia”: <http://sparvagsmuseet.sl.se/om-museet/undersida-1/> [2012-03-18].

omarbetning. Museet har både vanligt konto på Flickr samt Flickr Commons. Det vanliga Flickr-konto startades i juni 2010 och har nu (2012-04-17) 577 uppladdade fotografier. Detta konto används till bilder som inte är upphovsrättsfria och till projektet Okänd plats som syftar till att med hjälp av allmänheten lokalisera okända platser. De gick med i Flickr Commons april 2011 och har sedan dess laddat upp 153 fotografier. Flickr är en del av den dagliga verksamheten men började som projektet Okänd plats, vilket kommer beskrivas mer utförligt längre fram i undersökningen. En person arbetar med Flickr när tid ges. Samma person, som är min informant, ansvarar för fotoarkivet, digitalisering och databasen.¹⁹ Digitaliseringen av samlingen Gamla Stockholms Spårvägar digitaliseras av Stiftelsen för Föremålsvård i Kiruna.

3.2 Litteraturoversikt och tidigare forskning

Den litteratur och forskning som går att finna om fotoarkiv går att dela in i tre kategorier. Den första är rena handböcker i hantering av fotografier och fotoarkiv. Denna kategori kommer jag inte gå in på eftersom den typen av litteratur inte har varit av intresse eller betydelse för min undersökning.

Den andra kategorin är standarder, vilken även skulle passa in under den första men jag ser den som en egen avdelning eftersom standarder inte syftar till den själva fysiska hanteringen av fotografier utan till klassificering och ordnande. Möjligheten till återsökning i fotoarkiv är ofta mycket dålig och mycket har skrivits om behovet av nationella och internationella standarder vad gäller just bilder (i bemärkelsen alla typer av visuella dokument). Allen C. Benson (2009) skriver i en artikel, "The Archival Photograph and its Meaning: Formalism for Modeling Images", om hur fotografier pressas in i standarder och mallar som inte är menade för dem. Anledningen till att alla dessa hundratals miljoner fotografier är oförtecknade är på grund av, menar Benson, okunskap om den potentiella användaren. Men också eftersom fotografier inte har, i jämförelse med traditionella textdokument, värderats lika högt utan snarare behandlats som någon slags bilagor. Sett ur ett svenskt perspektiv har det gjorts en del satsningar och försök till nationella standarder. Kungliga biblioteket, Riksarkivet, Riksantikvarieämbetet och Nationalmuseums gemensamma projekt "Bild databaser och digitalisering – plattform för ABM-samverkan (2001-2002)" syftade till att "påbörja bygget av en gemensam plattform för samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer där standarder, normer och regelverk för digital bildhantering, inkl. registrering, kan utvecklas" (Kungl. bibl. et al. 2003, s. 6). Stora digitaliseringsprojekt de senaste åren har resulterat i rapporter, konferenser och försök till nationella standarder. En medvetenhet kring problematiken när det gäller just digitalisering har lett till seriösa satsningar på samverkan och gemensamma lösningar. Fotosekretariatet är ett försök till, på initiativ av Nordiska museet, en nationell samverkan kring fotoarkiv som riktar sig till just arkiv, bibliotek och museer.

Den tredje kategorin är av en mer teoretisk karaktär och behandlar fotografiets betydelse och värde. Mycket av den forskningen är knuten till en konstvetenskaplig- eller historisk disciplin snarare än till den arkivvetenskapliga. Inte sällan är det just

---

¹⁹ Uppgifter från informant [2012-03-16].

bilden av Förintelsen och den betydelse fotografiet haft som meningsskapare. Max Liljefors (2002) avhandling *Bilder av Förintelsen: Mening, minne, kompromettering* tar upp just detta, fotografiers betydelse för historieskrivningen och det kollektiva minnet. Yasmin Ibrahims (2009) artikel "Holocaust as the Visual Subject: The Problematics of Memory Making through Visual Culture" är ett annat exempel på detta. Ibrahim belyser vårt behov av bilder för att minnas och bearbeta traumatiska händelser, och som bevis eller vittnesbörd för detsamma. Jag kommer i min undersökning lyfta fram fotografiets värde och betydelse i en arkivvetenskaplig kontext, något som jag menar är fundamentalt för framställningen och styr användningen av fotografier. I kapitel fyra diskuterar jag detta mer specifikt. Paul Conway (University of Michigan) är en av de främsta vad gäller arkivvetenskaplig forskning kring digitalisering av fotoarkiv. 2010 presenterade han en kvalitativ användarstudie av Library of Congress digitala fotoarkiv, "Modes of Seeing: Digitized Photographic Archives and the Experienced User". Conway problematiserar digitaliseringsprocessen och vad den har för betydelse för fotografiet, något som ofta tas för lättvindigt av många institutioner menar han. Denna artikel har haft stor betydelse för mitt eget arbete och jag refererar ofta till Conway i min undersökning.

Som all arkivvetenskaplig forskning i Sverige har inte heller forskningen kring fotoarkiv kommit speciellt långt. Svenska arkivsamfundets tidsskrift *Arkiv, samhälle och forskning* ägnade ett nummer för sju år sedan (nr. 2005:2) åt just fotografier. Också här konstateras det, av Staffan Smedberg, att ofta "tar emellertid egenskapen av fotografi över" när det kommer till klassificering och påpekar problematiken med det (2005, s. 8). Pelle Snickars och Anna Dahlgren gav 2009 ut antologin *I bildarkivet: Om fotografi och digitaliseringens effekter* som har varit användbar i min undersökning. Inte minst som källa till vidare läsning och som en bra grund att stå på, den har givit mig en bra inblick i hur läget i kulturarvssektorn i Sverige ser ut idag vad gäller digitalisering. Dahlgren är konstvetare och forskar om fotoarkiv – i vanliga fall anställd som forskare på Nordiska museet men nu forskarassistent vid Konstvetenskapliga institutionen på Stockholms universitet. Snickars är medievetare och forskningschef på Kungliga biblioteket och har givit ut en del texter om just digitalisering av kulturarvet. Även om den har ett par år på nacken så anser jag den fortfarande väldigt aktuell, vilket ger en indikation på hur lång tid arbetet med digitaliseringen av kulturarvet i Sverige har tagit. Antologin problematiserar och ifrågasätter många av de tillvägagångssätt institutionerna har och den visar tydligt på behovet av en nationell samverkan kring dessa frågor. De senaste åren har dock intresset för fotoarkiv ökat på grund av den digitaliseringsboom som sköljt över Sverige (och Europa). Fotografier är tacksamma ur digitaliseringssynpunkt och tilltalar en bred publik. Fotoarkiv inventeras och ordnas upp i samband med olika digitaliseringsprojekt och kraven på standarder och klassifikationssystem anpassade för bilder ökar. Riksarkivet inrättade förra året, på uppdrag av regeringen, samordningssektariatet Digisam som syftar till att samordna "digitalisering, digitalt bevarande och digital förmedling av kulturarvet" (Ku2011/242/KA, s. 1).²⁰

---

²⁰ Läs mer på: <http://digisam-ra.blogspot.se/> [2012-07-03].

Det har gjorts en del undersökningar av kulturarvsinstitutioners användning av Flickr Commons. Library of Congress slutrapport "For the Common Good: The Library of Congress Flickr Pilot Project" (Springer et al. 2008) är den mest omfattade rapporten som gjorts om just detta. Det är en sammanfattning och utvärdering av Flickr Commons som de själva var med och startade. Många av undersökningarna som gjorts är fallstudier av en specifik institution men Jason Vaughan gjorde 2010 en kvantitativ undersökning, "Insights Into the Commons on Flickr", som är mer övergripande och allmän. Dock går den aldrig på djupet eller problematiserar användningen av Flickr. I Sverige har forskningen och litteraturen snarare varit inriktad på webb 2.0 och sociala medier än Flickr specifikt. Riksantikvarieämbetet producerade, som nämnts tidigare, en slutrapport där de utvärderade nyttan med Flickr Commons (RAÄ 2010).

4. Undersökning

Arkiv har historiskt sett varit slutna, på grund av handlingarnas unicitet, sekretess etc. Många arkiv är heller inte sökbara och ofta måste man vara på plats rent fysiskt för att kunna ta del av materialet. Att vissa arkivhandlingar inte efterfrågas beror på att ingen vet om att de existerar. Internet har för många kulturarvsinstitutioner betytt väldigt mycket för just synliggörandet och för att nå ut till nya målgrupper. På Flickr inbjuder institutionerna användarna att kommentera och interagera med dem. Sociala medier möjliggör en dialog och interaktion med de så kallade användarna. Det är också en möjlighet för institutioner att vara mindre formella, att anta en mer direkt och personlig ton gentemot användarna (Springer et al. 2008, s. 32). Kulturarvsinstitutionernas bilder på Flickr är med största sannolikhet det första mötet många får med den berörda institutionen. Hur väl förberedda är institutionerna på detta möte, och vad representerar de bilder de lägger ut? Samtliga av informanterna är eniga om att sociala medier som Flickr är viktiga men hur institutionen framstår eller vad de genom de bilder de lägger ut representerar visar sig vara sekundärt. Sociala medier som Facebook, Twitter, Youtube och Flickr är i ständig förändring och de institutioner jag kommit i kontakt med verkar ha inställningen att det är ett tåg som de måste hoppa på. Det finns inte så mycket att förlora resonerar man, antingen vinner institutionen något på det och skulle fallet inte vara så, ja, då är inte speciellt mycket förlorat.

I de fall jag i undersökningen inte hänvisar direkt till en källa är informationen sprungen ur intervjuerna.

4.1 Strategier för insamling

Det bedrivs i de flesta fall inte något aktivt insamlingsarbete av fotografier.²¹ Men alla informanter lyfte fram fotografiernas dokumentära värde för institutionen. Spårvägmuseets informant var den enda som uppgav att de faktiskt till viss del bedriver ett aktivt insamlingsarbete. Snarare är det så att de bilder som förvärvats och förvärvas görs det av en slump, till exempel genom donationer. Detta beror, enligt informanterna, på resursbrist. Det finns helt enkelt varken tid eller ekonomi till detta. Men det är inte på något sätt unikt för just dessa institutioner, att passivt förvärva i efterhand. Det är egentligen inget konstigt att samla in i efterhand, så har gjorts i alla tider, problemet är att det i framtiden inte kommer finnas några fotografier att samla in. Idag är digitala bilder en stor del av våra liv och majoriteten av fotografierna som föds är digitala, vilket också betyder att de har blivit mer flyktiga och oberoende av

---

²¹ Undantaget fotografier som produceras internt, i den egna verksamheten.

en fysisk plats. På ett ögonblick kan den digitala bilden vara borta och det kan på grund av detta bli bekymmersamt att i framtiden fylla de minnesluckor som kommer uppstå (Boogh & Diaz u.å.). Det är därför svårt att säga något generellt om principerna för insamling har ändrats över tid. Mer än att de flesta påpekade att de är mer restriktiva med vad de tar emot nu på grund av det enorma arbete som det ofta tar att organisera, strukturera och digitalisera analoga fotografier. Men det går ändå, kanske just därför, att se en förändring i vilken betydelse fotografiet har haft för institutionen.

Det satsas uppenbarligen mycket på digitalisering, av framförallt fotografier, på kulturarvsinstitutioner runt om i Sverige. Digitalisering av fotografier ligger dessutom lite i tiden då det nu börjar bli gott om äldre material som inte längre är upphovsrättsskyddat och därför kan publiceras på nätet utan vidare betänketid eller tolkning av lagar.

4.2 Strategier för digitalisering och publicering på Flickr

I följande kapitel skall jag redogöra för och analysera de beslut och tillvägagångssätt som ligger bakom digitalisering och publicering av historiska fotografier på Flickr och Flickr Commons hos de fyra institutionerna.

Jag frågade informanterna i vilket syfte de hade startat ett Flickr-konto. För Läns museet Gävleborg var en av orsakerna att deras egen bilddatabas hade en hel del tekniska brister och inte uppdaterats på tre år. Därför sökte de ett annat, om än tillfälligt, sätt att tillgängliggöra sina bilder på nätet. De hade på olika seminarier, av stora nationella kulturarvsinstitutioner, hört mycket positivt om just Flickr. Dessutom, svarade informanten, så ”kände [vi] att det låg lite i tiden.”. Att det dessutom fanns en person på avdelningen som var villig att ta på sig arbetet med Flickr gjorde att de startade ett konto. Att det blev ett vanligt konto och inte Commons berodde på att bilderna där måste vara helt upphovsrättsfria, vilket de uppfattade som en begränsning. Samt att det vid denna tidpunkt var lång kö, och därmed lång väntetid, till ett Flickr Commons-konto, vilket de inte hade ”tålamod till”.

Tekniska museet startade 2008 ett stort digitaliseringsprojekt. På grund av att arbetet med de historiska bilderna var väldigt eftersatt ville man nu satsa på inventering, digitalisering och tillgängliggörande av dessa. Museet startade för ett antal år sedan projektet En vecka utan el på Flickr som legat vilande fram tills för cirka ett år sedan, samt Telehistoriska projektet som jag nämnt tidigare. Informanten svarade samma sak som Läns museet Gävleborgs informant på frågan varför det blev ett vanligt Flickr-konto och inte Commons: att ansökningstiden var för lång.

Det kändes så enkelt att bara köra igång, sen får man kanske fundera på hur man vill gå vidare sen. / ... / Varför de valde att starta det kan inte jag svara på, eftersom jag inte var med. Men anledningen till att vi valde att lägga ut är att det ger oss en möjlighet att nå nya målgrupper vi kanske inte når med bara hemsidan. För bilderna finns även i Sök i samlingarna.

Informant Tekniska museet

Riksantikvarieämbetet skriver i sin slutrapport att syftet är att ”möta nya grupper användare” (RAÄ 2010, s. 4). Men också för att utforska och lära sig mer om vad det innebär att publicera sitt material på andra webbplatser än den egna. I samband med lanseringen av pilotprojektet skedde all marknadsföring via sociala medier (RAÄ 2010, s. 4-5). På frågan varför de valde Commons istället för ett vanligt konto svarar informanten att

... på Flickr visar man bilder men här [på Flickr Commons] är syftet tydligt uttalat att vi vill kommunicera kring bilderna och vi vill hämta in information och kunskap från användarna.

Många av kulturarvsinstitutionerna på Flickr är väldigt svåra att hitta menade informanten, men Flickr Commons är en tydlig del på Flickr där man lätt hittar en institution.

Spårvägmuseet började med ett vanligt Flickr-konto men valde att även gå med i Commons när de såg att Riksantikvarieämbetet, som första svenska institution, hade anslutit sig. Det var i samband med att museets hemsida skulle byggas om och de var ”ute på nätet och letade efter inspirationskällor”. Att de valde Flickr från första början berodde på att de i samband med digitaliseringen av samlingen Gamla Stockholms spårvägar upptäckte ett hundratal bilder som helt saknade information. Då startade projektet Okänd plats som syftade till att med hjälp av allmänheten lokalisera platserna:

Vi gjorde ett set på Flickr som hette Okänd plats och talade om att nu kommer vi att lägga ut bilder som vi gärna vill ha hjälp med att identifiera. Det blev väldigt bra respons och vi har fortsatt med det på vårt vanliga Flickr-konto. När vi hittar något som vi behöver hjälp med så lägger vi upp det där.

Anledningen till de fyra institutionernas medverkan på Flickr skiljer sig inte speciellt mycket åt. Riksantikvarieämbetet är den som tydligast formulerat sitt syfte men jag tolkar det som att de alla fyra gjorde det lite på försök i början. Ingen visste egentligen vad de hade att vänta men resonerade som så att det låg i tiden och de vill vara en institution i framkant som syns på andra ställen än bara den egna webbplatsen. Idag är det ingen som planerar att avsluta sina konton men Läns museet Gävleborg tror inte att de har resurser att fortsätta när personen som idag arbetar med Flickr slutar. De andra tre har implementerat Flickr i den dagliga verksamheten och ser enbart positiva effekter med att synas där.

4.2.1 Urval

Digitalisering innebär nästan alltid ett urval eftersom det snarare hör till ovanligheterna att man har resurser till att digitalisera allt material. Ingen av de tillfrågade hade heller inte några planer på att visa allt sitt digitaliserade material på Flickr. Frågan är hur urvalet går till, vad man baserar det på.

Den som gör urvalet på Läns museet Gävleborg är en person som fått arbete på museet via arbetsmarknadsåtgärder i Jobb- och utvecklingsgarantin, så kallade Fas 3 eller Sysselsättningsfasen. Denna person är den enda på institutionen som arbetar med Flickr och gör det på heltid. Hen sköter även hela processen från urval till publicering

med tillhörande metadata. Jag frågade informanten hur urvalet går till och vilka bilder som publiceras på Flickr och fick till svar att

... det styrs ju lite av den person som gör det här, vad han är intresserad av /.../ det där med arbetsglädje är också en bit i det här.

Riksantikvarieämbetets urvalskriterier baseras i första hand på att det är upphovsrättsligt material och till en början så valdes bilder som redan var digitaliserade och fanns i den egna bilddatabasen. Dessa fick sedan, berättade informanten, ligga till grund för det fortsatta urvalet. Det var alltså lite på känn de första bilderna lades ut för att se vilken typ av bilder som blev populära:

Det var bilder på människor, lite roliga bilder, bra bilder. Jag märkte att det var inte bara bilder på personer som går bra utan alla bilder går egentligen bra om det är bra bilder. Det kan vara stadsmiljö, landskap, ett träd, kyrkor. Jag valde material för att spegla det vi har i våra samlingar.

På Riksantikvarieämbetet är en viktig del, och ett uttalat syfte, i arbetet med Flickr att interagera med användarna. Vanliga kommentarer är glada tillrop som ”beautiful”, ”I love it” och ”great picture”, kommentarer som institutionen kommenterar och tackar för i många fall.²² Dessa kommentarer är värdefulla för det fortsatta arbetet på Flickr berättade informanten, ”det är ett tecken på att bilderna blir sedda och är omtyckta. De når alltså ut och blir uppskattade”. Dessa uppskattande kommentarer ligger sedan till grund för det fortsatta urvalet, ”jag jobbar transparent, jag väljer ut något och får kvitto på det jag gör hela tiden”. Informanten lyfte fram vikten av bra relationer med användarna, det vill säga ge respons och värna om dialogen, för att ”aktivitet ger effekt”. Riksantikvarieämbetet skriver i slutrapporten att inför lanseringen valdes bilder ut som hade rätt kvalitet för Flickr, nämligen ”tittvänliga’ bilder med personer och intressanta eller vackra miljöer och en fotografisk känsla för motivet” (RAÄ 2010, s. 7). Personen som gör urvalet har en bakgrund som konstnär och har studerat på Konsthögskolan i Stockholm, så hen har förmodligen ett utvecklat bildseende med en känsla för fotografiernas estetiska kvaliteter.

Tekniska museets informant svarade att urvalet först och främst baseras på upphovsrättsligt fria bilder, sedan att det är bilder som det finns information om, att de är intressanta samt har en koppling till teknikhistoria. Jag frågade vad informanten menade med ”intressanta” bilder och fick till svar att

... sådant som kan intressera människor utanför landet, mer internationellt. Jag lade även upp ett set som hette Svensk industrihistoria med bruk från andra delar av Sverige. / ... / ... vad jag tror kan vara intressant.

Spårvägmuseet lade till en början ut bilder ”som inte folk kanske förväntade sig att vi skulle ha”. Fotografier som inte enbart föreställde spårvägstrafiken utan lite allmänna stockholmsbilder och bilder från andra delar av världen. Bilder som kunde intressera en bredare allmänhet:

²² Exempel 1: http://www.flickr.com/photos/swedish_heritage_board/6895915334/in/photostream [2012-04-06]

Exempel 2: http://www.flickr.com/photos/swedish_heritage_board/6853748332/in/photostream [2012-04-06]

Exempel 3: http://www.flickr.com/photos/swedish_heritage_board/6895975598/in/photostream [2012-04-06]

Vi försökte plocka bort det som var så bundet till oss, bilder på bussar och spårvagnar. Vi tog andra bilder. / ... / Det var ju också ett sätt att visa bredden i samlingen.

Informanten berättade att det är väldigt svårt att på förhand veta vilka bilder som kommer att bli populära. Det är ”svårt att hitta någon logik” men att de lite udda bilderna i samlingarna brukar generera mest aktivitet.

En intressant aspekt av urvalsprocessen är att samtliga av informanterna berättade att de baserar urvalet på vad de tror är ”intressanta bilder”. Jag undrar vad de menar med intressanta, och intressanta för vem? Då ingen av institutionerna har definierat en specifik målgrupp är det ju högst relevant att fråga sig detta eftersom ”intressanta bilder” då måste tolkas som intressanta för personen som väljer ut bilden. Betydelsen av fotografiernas estetiska kvaliteter ska inte döljas, det framkommer tydligt. Men frågan som då uppstår är vad som händer när dokumentära fotografier (eller andra genrer för den delen) tillskrivs konstnärliga kvaliteter. Liljefors skriver om den problematiken i sin avhandling. Han menar att det öppnar upp för motstridiga tolkningar när en av de faktorer som bestämmer dokumentärfotografiers betydelse är dess estetiska egenskaper (2002, s. 31). Institutionen tillskriver på så sätt fotografiet något nytt. Urvalet, berättade informanterna, baseras också på att göra det representativt för institutionen, samt visa bredden i samlingarna. Riksantikvarieämbetet vill att bilderna som publiceras på Flickr ska ”ha en bra geografisk spridning” och ”spegla det vi har i våra samlingar”.

Att använda sig av Flickr som en form av marknadsföringskanal eller skyltfönster var de fyra tillfrågade informanterna överrens om. Det är ett sätt att synas utan att kosta mycket pengar. Av informanten från Spårvägmuseets svar förstår jag det som att eftersom det är enkelt, billigt och relativt ofarligt att använda sig av så gör man det:

[Om] Yahoo skulle lägga ner Flickr så gör det inte oss något. Det här är en kanal vi använder så länge den finns. Vi är inte på något sätt beroende av den, just nu fungerar det bra. Vi har inte investerat så oerhört mycket arbete i det, och då gör det inte så mycket att det är en kommersiell tjänst som vi inte vet ett skvatt om hur det kommer vara i framtiden.

Länsmuseet Gävleborg informant uttryckte det som följande:

Flickr är mer ett skyltfönster för oss. Eller det har blivit ett skyltfönster i alla fall, eftersom vi inte riktigt får den här dialogen och kontakten som vi kanske hade hoppats på. För då hade det kanske kunnat bli något annat. Men nu känns det mest som ett skyltfönster.

På Flickr presenteras fotografierna i olika album (sets, collections och galleries) som en slags virtuella fotoutställningar. Skillnaden mellan ett album på Flickr och en fysisk utställning på institutionen är att responsen blir omedelbar på Flickr och du kan i nästa sekund skapa ett nytt set och där undvika de misstag du gjorde i det förra. Det är ett sökande och provande för att se vad som fungerar. Med tanke på den högst subjektiva akt som urvalsprocessen i dessa fall är (och med högsta sannolikhet inte på något sätt är unikt för just dessa) skulle det vara intressant att gå närmare in på utbildningsbakgrund och yrkestitlar. Om det här finns några samband går inte att utläsa eftersom mitt empiriska material tyvärr är alltför litet för att kunna dra några sådana slutsatser.

Det framkom under intervjuerna att ofta baseras urvalet på vad som kan tänkas fånga en bildintresserad allmänhets uppmärksamhet. Utan att för den skull mer specifikt kunna definiera vad som gör en bild intressant för dessa. Snarare är det så att man helt enkelt provar sig fram för att se vad som ger respons.

4.2.2 Målgrupp eller den förväntade användaren

Ord som ”användare” eller ”brukare” är vanligt i arkivsammanhang till skillnad från museisektorn som hellre talar om ”besökare”. Under intervjuerna talade mina informanter och jag själv om brukarna och användarna, vilket indikerar aktivitet och handling till skillnad från det mer passiva ordet besökare. Så vilka förväntningar eller föreställningar är det institutionerna har på själva användandet eller brukandet av bilderna? Ingen av institutionerna har gjort användarundersökningar på Flickr, eller ämnar göra det.

Riksantikvarieämbetet, som var väldigt tidiga på Flickr, skriver i sin slutrapport att syftet var att ”möta nya grupper användare” (RAÄ 2010, s. 4). Informanten utvecklade det ytterligare:

... vi når ut till andra grupper. / ... / Det är en bredare allmänhet, en bildintresserad allmänhet. På Flickr finns allt från tonårstjejer som fotar med mobilkameran till riktiga proffs. Det är ju ingen vetenskaplig sajt utan en bildsajt och man kan fånga upp intresserade människor.

De som redan känner till Riksantikvarieämbetet hittar till hemsidan och bilddatabasen ändå. Men på Flickr når man dem som inte känner till myndigheten, som kanske inte är intresserade av fornminnesvård eller gamla byggnader men som är intresserade av bilder. På Flickr finns dessutom bara ett litet urval från samlingarna, någon har valt ut de ”bästa” och mest ”intressanta”. Och för de som vill se eller veta mer så länkar Riksantikvarieämbetet alltid tillbaka till den egna bilddatabasen.

Informanten från Spårvägmuseet, som ju har både Flickr Commons och Flickr, svarade:

Nej, vi har egentligen inte någon uttalad målgrupp annat än när det gäller det svenskspråkiga materialet, där är det stockholmarna i första hand. Det beror på att materialet är väldigt centrerat till Stockholm. När det gäller Flickr Commons så är det svårt att prata om en målgrupp. Målgruppen är de som är på Flickr, det är inte så att vi letar efter en viss grupp. Man slänger ut nätet och ser vad man får för fiskar på det.

Tekniska museets informant tror att de når andra människor än de som är museets primära målgrupp (barn och ungdomar). På Flickr når de en lite äldre målgrupp och personer som är intresserade av bilder i allmänhet.

Conway konstaterar att det ofta inte finns några utarbetade strategier när det gäller digitalisering och den förväntade användaren (Conway 2010, s. 426). Kanske är det så att många institutioner upplever en press över att synas på internet, att synas på sociala medier och interagera med användarna. Vilket i sin tur kan leda till oömtänkta beslut, och då tänker jag inte minst på alla de kulturarvsinstitutioner

som startat Flickr-konton men slutat vara aktiva efter ett antal uppladdade bilder.²³ I min undersökning framkom det tydligt att det i samtliga fall inte fanns någon utarbetad strategi bakom beslutet, istället var det lite på försök man startade konton. För ingen visste riktigt vad det innebar, man ville bara prova och se vad som hände. Informanten från Länsmuseet Gävleborg sa att en av anledningarna var att ”det låg lite i tiden”. Tekniska museet hade redan ett befintligt konto på Flickr som legat vilande, därför startades inget nytt när man bestämde sig för att börja lägga ut bilder på nytt. På frågan varför de valde ett vanligt konto och inte Commons svarade Tekniska museets informant att ”det är ju ganska lång ansökningstid /... / det kändes så enkelt att bara köra igång. Sen får man fundera på hur man vill gå vidare sedan”. Spårvägmuseets informant berättade att när de började diskutera sociala medier för ett par år sedan så ”såg vi det bara som ytterligare några andra sätt att få ut information”. I Riksantikvarieämbetets slutrapport står det att ett syfte var att ”lära sig mer om vad det innebär att exponera material på stora, globala webbplatser” (RAÅ 2010, s. 5). Det går att utläsa en ”ska vi synas är det sociala medier vi ska satsa på”-mentalitet hos institutionerna. Conway bekräftar detta då han skriver att användarna i allt högre grad kräver tillgång och ”perhaps sidestepping archives that do not have a significant online presence” (2010, s. 426).

På Flickr och Flickr Commons går det inte att lägga ut alltför högupplösta bilder på grund av att de ska gå relativt snabbt att ladda upp samt inte ta för stor plats. Riksantikvarieämbetets informant berättade att om någon kontaktar dem för en högupplöst bild ”så får man det helt enkelt”. Riksantikvarieämbetet som ju är en myndighet skiljer sig från de andra tre på så sätt att de har större krav på sig men även en skyldighet att vara öppna och tillgängliga.

Spårvägmuseets informant sa att de inte lämnar ut högupplösta bilder hur som helst och att ”det beror lite grand på vem som frågar”:

I princip betraktar vi inte de högupplösta bilderna som fria på det sättet. Även de gamla bilderna, som i juridisk mening är fria. Men eftersom vi själva sitter på originalet så är det ju alltid en förhandlingsfråga, hur mycket vi vill ha betalt för att släppa dem. Det är ingen upphovsrätt direkt på dem men det är fortfarande vi som sitter på originalet.

Nu bör det ju tilläggas, och som nämnts tidigare, att i stort sett alla bilder som Spårvägmuseet äger är producerade internt, för den egna verksamheten. Det handlar alltså inte om bilder som de fått till skänks och vill tjäna pengar på. Men att ta betalt för en högupplöst bild som finns fritt tillgänglig på Flickr i en lägre upplöst version, ger institutionen makt att påverka vad och hur bilderna ska användas till samt av vem. Om bilden finns i en högupplöst version och är Public Domain-märkt (som ju alla bilder på Flickr Commons är) kan det vara motiverat att ifrågasätta om institutionen verkligen ska ta betalt för mer än själva arbetskostnaden.

---

²³ Malmö stadsarkiv startade konto i januari 2010: totalt 42 uppladdade bilder, den senaste för 27 månader sedan. Världskulturmuseerna startade konto i januari 2008: totalt 64 uppladdade bilder, den senaste för 41 månader sedan. Postmuseum startade konto i mars 2011: totalt 129 uppladdade bilder, den senaste för 11 månader sedan. Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek startade konto i juli 2007: totalt 72 uppladdade bilder, den senaste för 18 månader sedan [2012-04-16].

På frågan huruvida man ska ta betalt eller inte för högupplösta bilder svarade informanten från Tekniska museet:

Vi har aldrig tagit betalt, men nu har det blivit lite diskussioner. Men de bilder som är fria är ju inte våra heller. Vi är i ett arbete med hur vi ska göra i framtiden. Som det ser ut nu så tar vi en symbolisk summa för arbetskostnaden. Det är en diskussion som kommit upp nu när vi börjat tillgängliggöra dem. Innan var det kanske ganska självklart att vi tog betalt för att leta upp, skanna och tillhandahålla dem.

Tekniska museet skannar alla sina bilder högupplöst, sedan är det en lågupplöst version som publiceras på Flickr eller i den egna bilddatabasen. Det är alltså inte fråga om extraarbete i form av skanning eller avfotografering vid varje bildbeställning. Informanten påpekade också att det i längden handlar om ganska lite pengar. För Läns museet Gävleborg så handlar det om inkomster på ca 30 000 kr per år. Digitalisering underlättar givetvis distribuering av bilder, det går snabbt och är billigare. Men medieforskaren Nina Lager Vestberg, docent vid NTNU i Trondheim, menar att museer, arkiv och kommersiella bildbyråer än idag beräknar kostnader enligt analoga förutsättningar och att ”upphovsrätten som idé är oupplösligt knuten till boktryckarkonsten som teknologi” (2009, s. 53). Hon menar att massproduktion och den digitala revolutionen har urholkat upphovsrättsliga grundkoncept som verk, original och kopia.

De tillfrågade institutionerna har, om inte utarbetat en policy, så i alla fall på något sätt tagit, eller håller på att ta, ställning till huruvida de ska ta betalt eller inte för högupplösta bilder. Dock poängterade alla informanter att det inte hör till vanligheten att någon refererar till Flickr när de gör en bildbeställning. Då är det snarare institutionens egen bilddatabas som bildbeställningar görs ifrån. Spårvägmuseets informant sa apropå bildbeställningar:

Jag tror inte man går in på Flickr på samma sätt, där går man nog in för att man är intresserad av bilder. Inte för att man letar till någon publikation eller annat.

Spårvägmuseet lyfte fram vikten av att kommunicera med användarna:

Man måste vara aktiv hela tiden, lägga ut material regelbundet och svara på kommentarer. Det måste hända något hela tiden, man kan inte bara lägga ut bilderna för att sedan sätta sig och göra något annat. Man måste vara där hela tiden. / ... / Jag tror folk tar det på allvar då. Annars blir det ungefär som att sätta upp bilder på stan och sedan bara gå därifrån. Man måste hela tiden vara aktiv och ta besökarna på allvar.

Riksantikvarieämbetet och Spårvägmuseets bilder på Flickr är flitigt kommenterade, delade och markerade som ”favoriter” till skillnad från Tekniska museets och Läns museet Gävleborgs. Både Tekniska museets och Läns museet Gävleborgs informanter uttryckte en önskan om att aktiviteten på deras Flickr-konton skulle öka, men då måste de först veta vad inaktiviteten beror på. Att Riksantikvarieämbetet och Spårvägmuseet har sådan aktivitet kan inte förklaras så enkelt som att de ger respons på kommentarer, eller att de kontinuerligt lägger ut nya fotografier. Läns museet Gävleborg är den av de studerade institutionerna som lägger ner mest arbetstimmar på Flickr och håller ett jämt flöde av uppladdade bilder. Ändå lyser kommentarer och

”gilla”-markeringar med sin frånvaro. Tekniska museet lägger jämförelsevis ned minst tid på Flickr och har sedan starten fått en kommentar, men har enligt Flickr statistik många tittare.²⁴ På Flickr är det också möjligt att skapa kontaktlistor. Om jag lägger till en kontakt så får den berörde en notis om detta och möjlighet att lägga till personen i sin egen kontaktlista. En kontaktlista finns på alla Flickr-användares sida. Jag undrar om antalet kontakter kan vara avhängigt antalet kommentarer, om det går att se några uppenbara samband. Tekniska museet har i skrivande stund (2012-07-03) 25 kontakter och Länsmuseum Gävleborg har 5. Jämför man detta med de två andra institutionerna som har väldigt mycket aktivitet så har Riksantikvarieämbetet 4011 kontakter och Spårvägmuseet 21 på sitt vanliga konto och 33 Commons. Svaret är alltså nej, det går inte att se några uppenbara samband. Spårvägmuseet har ungefär lika många som Tekniska museet. Däremot så får de i kontaktlistan ett meddelande om när en ny bild laddats upp och syns på den egna sidan, så på så sätt sprids bilderna till många fler. En bidragande orsak till aktiviteten kan vara Riksantikvarieämbetets och Spårvägmuseets medverkan på Flickr Commons. Går man in på Flickr Commons så presenteras ett urval av de deltagande institutionernas bilder på förstasidan. Dessa bilder kan säkert fungera som en ingång till institutionernas egna Flickr-sidor. På Flickr Commons syns institutionerna på ett mycket tydligare sätt än på Flickr. Dessutom framgår det tydligt på Commons att alla bilder där är fritt tillgängliga utan några som helst restriktioner.

Vem den huvudsakliga målgruppen är påverkar framställningssättet. Är det som historiska källor fotografierna presenteras, som konst eller något annat? Ingen av informanterna kunde definiera en specifik grupp som man riktade sig mot, snarare uttrycktes en önskan om att bara nå fler människor och göra det egna materialet tillgängligt för alla.

4.2.3 Tillgänglighet

Syftet med digitalisering brukar motiveras med att öka tillgängligheten av kulturarvet, men ofta utan att definiera ”tillgänglighet” – som om dessa termer var oavhängiga varandra. Frågan är vad institutionerna tillskriver ordet och om syftet verkligen uppnås. Dahlgren menar att idag har ordet tillgänglighet blivit synonymt med digitalisering. Men vad är det som tillgängliggörs egentligen, och för vem (Dahlgren 2009, s. 59 ff.)? Jag frågade informanterna vad tillgängliggöra betyder för dem och det blev tydligt att just digitalisering var en viktig del i tillgängliggörandet. Tekniska museets informant menade att det som är så bra med Flickr är att

... du kan tillgodogöra dig det var du än befinner dig i världen / ... / tillgängliggöra betyder att göra det tillgängligt för alla.

Riksantikvarieämbetets informant svarade ”då tänker jag: digitalisera. För det är så man tillgängliggör idag” på frågan. Informanten från Spårvägmuseet uttryckte det som så att ”tillgängliggörande tycker jag handlar om att göra det lätt tillgängligt på de kanaler som finns”. Dessutom påpekade hen att:

---

²⁴ Informationen kommer från informanten [2012-03-08]. Det finns ingen statistik för utomstående att tillgå om exempelvis hur många kommentarer en viss institution fått.

Jag tycker också det är en demokratifråga ... /.../ ... att kunna ta del av vårt material digitalt, på nätet.

Syftet med att använda sig av Flickr är, och här var samtliga informanter överrens, att nå ut till en bredare publik, nå nya användargrupper samt interagera med dessa. Men det är svårt att veta om man verkligen når nya användargrupper då många människor är, och vill vara, anonyma på nätet. Det är desto lättare att mäta hur interaktionen fungerat, vilket, som framgått tidigare, har visat sig vara stora skillnader institutionerna emellan. Läns museet Gävleborg hade vid intervjutillfället ungefär 550 fotografier på Flickr varav 4 var kommenterade. De har få kommentarer och "favorit"-markeringar men har enligt statistiken på Flickr haft 26 000 tittare. En bidragande orsak till detta, trodde informanten, kan vara det faktum att man för att kommentera en bild måste vara registrerad på Flickr:

Det skulle säkert vara mycket fler kommentarer om alla dessa 26 000 som har tittat på våra bilder bara kunde skriva någonting.

Sedan intervjun har ytterligare tre kommentarer tillkommit (2012-04-06). Av de sju kommentarerna informerar en och tackar för lånet av bilden och en annan ifrågasätter sanningshalten i bildtexten. Resten är av typen kommenterande innehållet i bilden.²⁵ Bara en kommentar har blivit besvarad av Läns museet Gävleborg, den ena av två frågor som ställts. Det var till en bild där museet i sin rubrik skrivit "okänd plats" och fick en fråga tillbaka av en användare.²⁶ Ingen har svarat på museets fråga (2012-04-06).

Riksantikvarieämbetet länkar alltid bilden till deras egen fotodatabas på hemsidan. Där kan besökaren ibland få mer utförlig information och se fler bilder men även snabbt och enkelt göra en beställning av bilden. För Riksantikvarieämbetets del var möjligheten att sprida information om verksamheten samt leda fler människor till den egna bilddatabasen ett uttalat syfte. Ett syfte som uppfyllts då besöksfrekvensen tydligt går upp när bilder publicerats på Flickr. Däremot har aktiviteten på hemsidan inte ökat som en följd av anslutningen till Flickr. Att länka till sin egen databas är också ett sätt att visa på ett större sammanhang som bilderna ingår i. Ingen av de andra institutionerna hade heller sett en ökning av besöksantalet på hemsidan som en följd av Flickr.

4.2.4 Upphovsrättslagen

Upphovsrättslagar har sitt ursprung i uppfinnandet och utbredningen av tryckpressen i mitten av 1500-talet. Men det var först på 1700-talet som en förståelse för det vi kallar litterärt och konstnärligt verk växte fram (Lager Vestberg 2009, s. 46, 49).

---

²⁵ Nr. 1. <http://www.flickr.com/photos/lansmuseetgavleborg/6765928015/in/photostream> [2012-04-06].

Nr. 2. <http://www.flickr.com/photos/lansmuseetgavleborg/6471846173/> [2012-04-06].

Nr. 3. <http://www.flickr.com/photos/lansmuseetgavleborg/6430908451/> [2012-04-06].

Nr. 4. <http://www.flickr.com/photos/lansmuseetgavleborg/6263570022/> [2012-04-06].

Nr. 5. <http://www.flickr.com/photos/lansmuseetgavleborg/6263043379/> [2012-04-06].

Nr. 6. <http://www.flickr.com/photos/lansmuseetgavleborg/5775436077/> [2012-04-06].

Nr. 7. <http://www.flickr.com/photos/lansmuseetgavleborg/6471844393/> [2012-04-06].

²⁶ <http://www.flickr.com/photos/lansmuseetgavleborg/6471844393/> [2012-04-06].

Upphovsrättslagen (SFS 1960:729) gäller under upphovspersonens livstid och 70 år efter dennes död för litterära och konstnärliga verk (4 kap. 43 §). En fotografisk bild är upphovsrättsskyddad 50 år efter det då bilden skapades (5 kap. 49 a §). Eftersom upphovsrättslagen av många uppfattas som svårtolkad och krånglig ska en ny upphovsrättslag träda i kraft i Sverige 1 januari 2013 som ska ersätta den nuvarande (SOU 2011:32). Den nya lagen ska få en tydligare struktur och språket göras mer lättillgängligt, men några större förändringar vad gäller regler kommer inte att ske.²⁷ Problemet vad gäller rättigheter till fotografier är att flera parter kan åberopa detta. Det är inte bara fotografen som ska ge sitt godkännande utan även eventuellt avbildade personer i bilden, konstnären till det avbildade verket etc. (Lager Vestberg 2009, s. 51). Institutionen äger upphovsrätten om bilderna är producerade intern inom organisationen och kan därför göra med dem vad de vill, så länge fotografens namn uppges.

På grund av upphovsrättsliga skäl vågar många institutioner inte tillgängliggöra sina fotografier på nätet, eller snarare på grund av svårigheter att tolka upphovsrättslagen. En av informanterna på Tekniska museet uttryckte en stark oro för detta. Speciellt när det gäller gränsen mellan dokumentära och konstnärliga bilder. Ska fotografiet betraktas som ett konstnärligt verk så blir allt plötsligt mer komplicerat:

Ja man är ju så rädd för att göra fel. Det är det stora dilemmat i tillgängliggörandet och digitaliseringsboomen. Man är så rädd för att göra fel.

Informant B

Spårvägmuseets informant hade en mer avslappnad attityd gentemot upphovsrätten:

Men kan man lägga upp dem på sin egen hemsida så kan man ju lägga upp dem på Flickr. Det är inte någon skillnad. / ... / Vi kan ha bilder som vi inte vet varifrån de kommer, men är de tillräckligt gamla så är det inga problem [att publicera dem på internet].

Faktum är att få institutioner har råkat ut för rättsliga åtgärder. Då är det vanligare att brukarna drabbas. Ett uppmärksammat fall är National Portrait Gallerys åtal mot en privatperson som 2009 hade laddat upp mer än 3000 högupplösta bilder från National Portrait Gallerys databas på Wikimedia Commons. Bilderna ifråga var alla upphovsrättsfria men enligt brittisk lag är fotografiska reproduktioner upphovsrättsskyddade. Det vill säga vid digitaliseringen kunde National Portrait Gallery tilldela bilderna ny upphovsrätt (Dahlgren & Snickars 2009, s. 7 ff.). Spårvägmuseet uttryckte en önskan om att ange dem som källa när någon använder en bild. Från samma informant kunde jag skönja en irritation över wikipedianers ”missbruk” av deras bilder. Museet hamnade för ett par år sedan i en diskussion med personer som olovligt laddade upp deras bilder på Wikipedia. Men museet insåg snart att det inte ledde någon vart att bråka med dem eftersom de ändå skulle fortsätta använda deras bilder. Det har däremot aldrig hänt att någon nyttjat bilderna i kommersiellt syfte utan att fråga.

---

²⁷ Läs mer på: <http://www.regeringen.se/sb/d/14156/a/166537> [2012-07-04].

Har ett fotografi märkts som Public Domain kan inte institutionen vid digitaliseringen sätta ny upphovsrätt på det, inte enligt svensk lagstiftning i alla fall. Institutionen måste släppa kontrollen över fotografiet. Därför är medverkan i Flickr Commons ett tydligt markerande från institutionens sida att alla bilder där tillhör Public Domain. Det får inte finnas några som helst undantag vad gäller upphovsrätt och märkningen gäller över hela världen. Därför är det ofta bara väldigt gamla fotografier som kan märkas med Publik Domain Mark (PDM). En fotograf kan däremot fransäga sig upphovsrätten till ett fotografi, men i juridisk mening är det inte fritt. Då kan istället en CC0-märkning användas som betyder att fotografen fransäger sig upphovsrätten.²⁸

4.3 Klassificeringsprinciper

Varför, och för vem, vi klassificerar och ordnar är inte alltid helt självklart. Klassifikationen avgör vem som ska hitta till bilden. Historien om mannen som efter en blöt kväll på krogen är på väg till bilen men inte kan hitta sina nycklar får statuera exempel. Mannen, som inser att nycklarna måste ha tappats någonstans på vägen, traskar tillbaka för att söka efter dem. Men det är natt och kolsvart, enda ljuskällan är en gatlykta. Trots att nycklarna kan ligga precis var som helst så fortsätter mannen att leta på marken under gatlyktan, eftersom det är där ljuset finns och enda möjligheten att se något (Benson 2009, s.160).

Millions, possibly hundreds of millions of individual archival photographs worldwide are stored in archival boxes and files with no record or index pointing to them or informing researchers of their existence.

Benson 2009, s. 170

Som Benson skriver finns det förmodligen hundratals miljoner fotografier i arkiv runt om i världen som inte är sökbara. På grund av de enorma mängder som finns så är det oftast inte möjligt att katalogisera varje enskilt fotografi. Men anledningen till alla dessa oförtecknade fotografier kan också bero på bristen på standarder och klassificeringsprinciper för just fotografier. Eller på okunskap och osäkerhet från arkivariernas sida, för vad syftet med fotografierna är.

When finding aids state only that 'many photographs' are included in a collection, the archivist's degree of error in accurately representing the photographs is very high.

Benson 2009, s. 171

Det är svårt att motivera varför fotografier ska sparas över huvud taget om ingen ändå känner till deras existens. Det blir så tydligt att fotografier tillskrivs ett lägre värde som historisk källa när de katalogiseras som just "fotografier" och inget annat. Klassifikationen avslöjar vem som är den tänkta användaren, oavsett om det är medvetet eller ej. Jag kan tänka mig att det som en gång har varit en uttalad målgrupp, det vill säga forskarna, bara hängt med till idag och blivit ett omedvetet sätt att exkludera en stor grupp potentiella användare. Väldigt ofta är det precis samma typ av informerande text som finns i institutionens egen bild databas som

---

²⁸ För att läsa mer om PDM och CC0 se: <http://creativecommons.org/about/cc0> och <http://creativecommons.org/about/pdm> [2012-07-05].

följer med bilden till Flickr. Det som skiljer är ju, givetvis, möjligheten för användarna att tagga bilderna själva på Flickr.

Förhållandet mellan upphovsperson och verk handlar inte bara om rättigheter. Författarnamnet (eller, i detta fall fotografnamnet), oftast om det är en känd sådan, har också en klassifikatorisk funktion:

Ett författarnamn är inte bara ett element i en diskurs (ett element som kan vara subjekt eller objekt, kan ersättas av pronomen och så vidare). I förhållande till diskursen spelar det en bestämd roll, det garanterar en klassifikatorisk funktion, ett författarnamn ger oss möjlighet att gruppera ett antal texter, avgränsa dem, utmönstra somliga, ställa dem mot andra.

Foucault 2008, s. 84-85

Det faktum att fotografier inordnas under ett namn antyder att de förklarar varandra inbördes, att de är besläktade. Fotografnamnet anger också reglerna för diskursen, att fotografierna är tagna av en viss fotograf antyder att den här diskursen ska tas emot på ett visst sätt. Just den här diskursen ska på grund av (fotograf)namnet ”tilldelas en särskild ställning i en viss kultur” (Foucault 2008, s. 85). På samma sätt anger bildtexter och taggar hur fotografiet ska tas emot och i vilket syfte. Tidigare har det varit institutionerna som haft makten att påverka fotografiernas användning, med interaktiva bildsajter som Flickr ges allmänheten istället möjlighet att påverka detta. Det vi tillskriver författaren får också representera verket.

Författarnamnet är mer än ett utpekande, en åtbörd, ett finger riktat mot någon, i viss mån är det likvärdigt med en beskrivning.

Foucault 2008, s. 83

4.3.1 Bildtext och metadata

Vilken roll spelar bildtexten för vår uppfattning av bilden och vad vi tillskriver den? Innan det överhuvudtaget kan tillfogas en bildtext måste vi fundera över vad syftet med den är. Vad är det bildtexten (eller taggarna) refererar till? Är det fotografiet i sig själv, eller är det innehållet? Är syftet med bildtexten att avslöja innehållet och konstruera en mening eller skapa en dialog och öppna upp för tolkningar med en förväntad användare? Bildtexten kan antingen bli ett substitut för själva bilden eller ett komplement. Kopplingen mellan bild och text är ofta problematisk, inte sällan måste den ena vara underordnad den andra. Vad är fotografiet utan bildtext? Inte mycket mer än vad betraktaren uppfattar det som: vackert, fult, spännande, poetiskt, skrämmande etc. Och det kan väl räcka så, men sett ur kulturarvsinstitutionernas syfte och uppdrag så blir fotografiet oanvändbart (Terras 2010, s. 24). För vad är syftet med fotografiet och vilket värde har det, annat än för sina eventuella estetiska kvaliteter, om det inte finns någon som helst information?

En bildtext kan vara så enkel att den helt enkelt radar upp namnen på de element och objekt som förekommer i bilden eller mer komplex där samma objekt ges en innebörd och tolkning (Benson 2009, s. 177). Gränsen mellan informerande text och analys eller beskrivning av innehållet kan vara hårfin.

It should come as no surprise, then, that archivists working with photographic materials often take textual models derived over the last two centuries for written sources and apply them uncritically to visual materials.

Tim Schlak 2009, s. 86

Hur vi ser på fotografiet och vad vi tillskriver fotografiet är av betydelse för historieskrivningen. Men det är även av betydelse för insamlingsarbetet, digitalisering, klassificering och tillgängliggörande av fotoarkiv.

Det faktum att institutionernas bildtexters skribenter är anonyma gör inget. Att det är institutionen som står bakom dem räcker som garanti för innehållet. På Flickr ges användarna möjlighet att tagga bilderna. Riksantikvarieämbetet till exempel taggar bara sina bilder "Riksantikvarieämbetet" och "The Swedish National Heritage Board", sen är det upp till Flickr-användarna att förse bilderna med sökord. Detta gör ju att personerna som taggar måste ramla över bilderna av en slump, om de inte sökt på något av ovan nämnda sökord. Eftersom all bildsökning på Flickr än så länge är textbaserad spelar taggar en väsentlig roll. Bildens text och taggar berättar om vad fotografiet är och vilka funktioner det fyller. Den avslöjar vem den förväntade användaren är, även om institutionerna själva inte har formulerat en specifik målgrupp.

Taggar och bildtext skapar diskurser vari bilderna inlemmas och styr användningen och uppfattningen av dem. Med taggar rycks bilden ytterligare en gång ur sin kontext och kommer att ingå i ett nytt sammanhang, med tusentals andra bilder som försetts med samma sökord. Den interaktiva webben löser ständigt upp, skapar nya och möjliggör för fotografierna att tillhöra flera diskurser.

4.3.2 Crowdsourcing

En viktig del för institutionernas medverkan på Flickr, som framkom vid intervjuerna hos samtliga, är just möjligheten till interaktion med användarna, vilket ju också är syftet med communities som Flickr. Användarna bjuds in till att kommentera, favoritmarkera, dela och bidra med information. Frågan är om Flickr bidrar till att institutionernas makt över informationen, i och med integrerandet av brukarna, minskar. Är institutionens roll som sändare och jag som mottagare egentligen giltig längre?

I de fall Riksantikvarieämbetet och Spårvägmuseet via Flickr får ny information om en bild kollas först sanningshalten upp, innan den kan tillfogas fotografiet "på riktigt" i bilddatabasen. Riksantikvarieämbetets informant berättade att "allt måste faktagranskas". På frågan om de, då informationen kompletteras bilddatabasen, anger källan blev svaret: "Nej. Det skulle vi ha kunnat göra, men jag har koll på det. Jag lägger upp listor på allt som är lokaliserat och identifierat".

Spårvägmuseets projekt Okänd plats syftade enbart till att be allmänheten om hjälp med faktauppgifter, och det visade sig att

det fanns ett stort antal, väldigt kunniga, människor på nätet / ... / en del jobbade väldigt hårt för att kunna belägga var bilderna var tagna.

Okänd plats 22-269

Bildnr: 22-269
Fotograf: okänd
Datering: 1923
sparvagsmuseet.sl.se

Comments and faves

[andersthe](#) (20 months ago)
Kan det vara Skeppsbron?

[j.claesson@yahoo.se](#) (20 months ago)
Inte alls omöjligt, i så fall står bussen på de gamla järnvägsspåren ute på kajen.

[j.claesson@yahoo.se](#) (20 months ago)
Tveksam, känns lite som fartygen är de minsta i laget och söders höjder borde synas till höger i bild.

[TantPernilla](#) (19 months ago)
Kanske Strandvägen? Det är ju rätt dimmigt i bakgrunden, men det syns lite land längst till vänster i bild ovanför båten, som kanske skulle kunna vara Djurgården. Det är ju en rätt bred kaj, så Norra Hammarbyhamnen känns det inte heller som.

(Bilden är beskuren av författaren.)

Efter att informationen skördats tillfogas den museets egen bilddatabas men de anger inte heller källan eftersom ”det blir en kompilering av olika personers bidrag, det är svårt att sätta en direkt källa på dem. Däremot ligger alla poster kvar på nätet” svarar informanten från Spårvägmuseet. Vad gäller faktagranskningen av informationen som kom in via Okänd plats svarade informanten att

... så lärde man sig ganska snart vilka personer som var vederhäftiga. Är det någon av dem som skriver så brukar jag ta det rätt upp och ner. Men det händer någon enstaka gång att, även om jag skrivit en slutrad om att nu godtar vi den här informationen, så har någon protesterat och sagt ’Nej, det stämmer inte’.

Kulturarvsinstitutioner ser det som sitt ansvar att rätt information bevaras för eftervärlden. Flickr ger institutionerna en möjlighet att ta del av allmänhetens kunskap, där kollektivets gemensamma kunskap efterfrågas. Men, det är endast institutionen, i egenskap av auktoritet, som i slutändan beslutar om vad som är

sanning och vilken historia som ska skrivas. Att ange källan vore ett utpekande av en i dessa fall en okänd person. Naturligtvis påverkar källan trovärdigheten och det skulle ge institutionerna en mindre tydlig roll som auktoritet och innehavare av sanningen. Det är ju inte så att användarna skriver direkt i institutionernas egna databaser, Flickr finns där som en sluss och ett filter innan institutionen gör informationen till sin egen. Som Foucault påpekar kan inte vem som helst göra ett uttalande, och bara vissa uttalanden kan bli tagna på allvar (Mills 2003, s. 65 ff.) . Det är institutionen som bestämmer vilka utsagor som ska tas för sanning. Så skapas diskursen. Det är institutionerna som inför och vidmakthåller dessa sanningar. Denna vilja till sanning som finns i diskurser bygger på ett utestängningssystem där institutionen bestämmer vad som är sant och vad som är falskt. Men sanning är, enligt Foucault, i ständig rörelse och möjlig att förändra.

4.4 Det analoga och det digitala fotografiets förutsättningar

Det finns en rädsla, från kulturarvsinstitutionernas sida, att tappa kontrollen över sina digitaliserade bilder. Men en digital bild kan, då det ligger i dess natur, kopieras, förvanskas, avkontextualiseras och spridas i det oändliga. Häri, tror jag, ligger den stora rädslan. För institutionen har ju, traditionellt sett, ett ansvar för sitt material. Ett ansvar för att kontexten bevaras och en föreställning om att den förvaltade bilden, på något sätt, representerar institutionen. För vem vill väl att deras fotografier hamnar i orätta händer och blir en symbol för något omoraliskt. Ett digitaliserat fotografi förlorar i själva digitaliseringen sin kontext. Så vilken betydelse har då det ursprungliga sammanhanget för de digitaliserade fotografierna på Flickr? Inte särskilt stor visar det sig. Bara genom att rycka ett fotografi ur en samling har kontexten gått förlorad, vilket ju händer på Flickr hela tiden. Varje sökord bilden förses med inlemmar den i en ny gemenskap. Frågan är vad konsekvenserna blir. Beroende på i vilket syfte det görs så spelar det större eller mindre roll. Är jag som brukare intresserad av fotografiet som historisk källa spelar det en fundamental roll. Ju mer vi letar i arkiven, desto mer förändras historierna (Grosvenor 2007, s. 616), ett resonemang som lyfter fram den betydelse kontexten har för förståelsen av bilden. En bild föranleder en annan, en text dementerar informationen från en annan och så vidare. Frågan är bara om jag söker mig till Flickr i ett sådant syfte, sannolikheten är nog större att jag går direkt till arkiven på institutionen. Så vad är då syftet med att publicera exempel ur samlingarna på Flickr? Kanske inte att nå forskarna, snarare för att visa allmänheten ”intressanta bilder”. Och kanske för att väcka ett intresse, som kan leda till något mer.

För Riksantikvarieämbetet handlar det om att göra verksamheten och materialet tillgängligt:

... vi är ju en myndighet. Vår verksamhet är finansierad med skattepengar, så det är vår skyldighet att tillgängliggöra så bra som möjligt och så öppet som möjligt. Vi förvaltar ett material, vi äger inte det här. Vi förvaltar det åt medborgarna och de har rätt att ta del av det.

Riksantikvarieämbetet är en myndighet med uppdrag av regeringen att tillgängliggöra kulturarvet. Deras bilddatabas finns redan tillgänglig för alla på hemsidan men Flickr är en möjlighet att nå ut till de som inte redan känner till bilddatabasen.

Med tanke på hur enkelt det är att ta en kopia av ett digitalt fotografi så blir dess användningsområden också större. Och därmed spridningen, som förhoppningsvis fungerar som marknadsföring av institutionen. Jag kan inte tänka mig att speciellt många tar sig till institutionen för att beställa en kopia av ett fotografi ur arkiven för att använda som skrivbordsbakgrund på sin dator. Fotoarkiven har, med digitaliseringens hjälp, de senaste åren gått från att framförallt tjänat forskningen till att bli synliggjorda för en bredare allmänhet samt öppnats upp för nya användningsområden. Kontexten styr användningsområdet, två identiska fotografier som bevaras på olika ställen är olika fotografiska dokument (Dahlgren 2009, s. 64). Om det ena förvaras i ett tidningsarkiv och det andra på ett konstmuseum påverkar kontexten givetvis användningen.

4.4.1 Kopia och originalitet

Arkivhandlingar är värdefulla på grund av sin unicitet, detta enda exemplar som finns bevarat och som ska vittna om en händelse i historien. Men fotografier låter sig inte så enkelt inordnas i kategorier som original, kopia eller unicitet. Ändå är det en digital kopia som institutionerna publicerar på Flickr. Informanten från Riksantikvarieämbetet kallar det som läggs ut för "en bearbetad kopia". Men vad är kopia och vad är original? Eller som Walter Benjamin i sin kända essä *Konstverket i reproduktionsåldern* uttryckte det: "Den fotografiska plåten till exempel möjliggör ett stort antal kopior; frågan om den äkta kopian är helt meningslös" (Benjamin 1997, s. 106). Eller, för att citera ännu en känd teoretiker: "A photocopy is, after all, a photograph, isn't it?" (Derrida 2010, s. 4). Original och kopia är begrepp som är oavhängiga av varandra, ett original förutsätter att det finns en kopia och vice versa. Om vi räknar negativet/glasplåten som original så borde det framkallade fotografiet vara just kopia, vilket ordet papperskopia redan avslöjat. Om fallet är så att det inte finns något negativ betyder det att inget original existerar utan bara en kopia. Vad gäller digitala fotografier är det än mer problematiskt, kanske rent av meningslöst, att tala om ett original. Dessutom förutsätter detta att vi betraktar fotografiet som eller ett konstnärligt verk eller ett vittnesbörd, ett bevis för att en händelse ägt rum, där bildinnehållet är det primära. Betraktar vi istället fotografiet som ett materiellt fysiskt objekt så är inte inget av begreppen kopia och original av betydelse. Eftersom signaturer, anteckningar, fläckar och stämplor på det fysiska fotografiet gör det unikt. Det enda i sitt slag. Därför används begreppet *upphovsman* i museivärden till skillnad från arkivvärldens *arkivbildare* (Kungl. bibl. et al. 2003, s. 36). Ett digitaliserat fotografi är bundet till sitt fysiska original, det kan inte manipuleras lika enkelt som ett digitalt fotografi. Ett digitalt fött fotografi kan utan synliga spår manipuleras och originalet, om det nu är relevant att tala om ett, kan manipuleras utan synliga tecken. Fokuserar vi däremot på bildinnehållet är det inte heller av betydelse att tala om kopia och original. Dessutom, själva kännetecknet för fotografi är ju att det går att mångfaldiga.

W. J. T. Mitchell, professor i konsthistoria vid University of Chicago, skiljer på *image* och *picture*. Där *picture* är ett fysiskt objekt, något du kan förstöra. *Image* är vad som händer i *picture*, det som utspelar sig och som inte går att ta på. *Image* är det som överlever den fysiska bilden, som lever kvar i minnet, det som är berättelsen, innehållet (Mitchell 2005 se Conway 2010, ss. 427-428). Begreppen *picture* och *image* låter sig inte enkelt översättas till svenska eftersom den distinktionen inte finns

i det svenska språket. Möjligtvis kan de svenska begreppen *fotografi* (picture) och *bild* (image) användas, åtminstone om vi ska använda dem i ett digitaliseringssammanhang. Snickars skriver om distinktionen mellan just fotografi och bild i en digital miljö med digitaliserade fotografier:

I mediekonvergensens tidsålder utgör å ena sidan allt binärt fotograferat eller skannat material en fotografisk bild i digital form (därav termen bildfångst), å den andra sidan äger ett digitalt fotografi sin egen mediespecificitet.

Snickars 2009, s. 167-168

Digitala bilder som kan kopieras i det oändliga, kan jämföras med Mitchells beskrivning av *image*. I digitaliseringsprocessen försvinner det som Mitchell benämner *picture* successivt, bilden transformeras. Det handlar nu snarare om en transformation av transformationen som Conway uttrycker det (2010, s. 428). Den ursprungliga bilden, det som är motivet som kameran riktas mot, ska passera tid, plats och teknologi. Så, för att med detta i åtanke återgå till särskiljandet av kopia och original är det kanske av betydelse att betänka den fysiska bilden (*picture*) som kopia och den immateriella (*image*) som original. Vilket gör distinktionen mellan original och kopia än en gång meningslös och resonemanget bara går i cirklar eftersom då allt är kopior. Den teoretiska foto- och mediehistoriska forskningen har ofta berört det digitala fotografiets koppling till det avbildade och den materiella verkligheten (Snickars 2009, s. 192). Nästan alla digitala fotografier genomgår idag någon form av redigering och en digital bild förvandlas ständigt. Är det inte i redigeringsfasen i samband med digitaliseringen så är det i kopierandet av bilden, och de förluster som följer med den. För att återkoppla till Baudrillards påstående om en hyperrealitet så kan man tänka sig dessa digitaliserade fotografier (tecken) som refererar till de fysiska "originalen" i första hand. Att de så att säga refererar till sig själva snarare än till verkligheten. De har ingen reell koppling men de är heller inga duplikationer eller kopior eftersom de är "bättre" än sina fysiska original på så sätt att de gjorts odödliga. När dessa digitaliserade bilder sedan av Flickr-användarna kopieras, redigeras och sätts i nya sammanhang blir kopplingen till verkligheten än mer betydelselös och avlägsen. Det är bilden (tecknet) i sig själv som spelar roll och verkar i egen rätt. När den dessutom förses med sökord som strider mot bildskaparens intentioner blir den reella kopplingen än mer distanserad. Då kan vi heller inte tala om "kopiering" underlägset originalet.

Kanske är det också därför fotografier är tacksamma ur digitaliseringssynpunkt, föreställningen om att man tappar väldigt lite av objektet eftersom det är *bilden* som betyder något, inte det fysiska objektet per se. Men, det är högst relevant att påstå att den digitala kopian blir något nytt fristående från sitt ursprungliga fysiska medium (Conway 2010, s. 428). I den digitala världen verkar de i egen rätt, med nya villkor i en ny kontext. Conway påpekar att det ofta även är så att, i uppbyggandet av digitala fotosamlingar, finns ambitioner att skapa samma känsla för brukaren av den digitaliserade bilden som av det fysiska "originalet". Vilket naturligtvis blir problematiskt eftersom mycket går förlorat i digitaliseringsprocessen. Det är också så att många arkivarier har svårt att acceptera eller tillskriva digitaliserade arkiv som "äkta" eller "organiska" (Conway 2010, s. 429). Denna transformering, menar jag, behöver inte vara något negativt. Bilden ingår istället i ett nytt sammanhang med nya

premisser och förutsättningar, kanske är det bara så att intentionerna för digitaliseringen måste betänkas.

Beroende på vad som tillskrivs fotografiet är det fysiska objektet mer eller mindre viktigt. Kulturarvsinstitutionerna som använder Flickr skulle ju lika gärna kunna lägga ut baksidan av pappersfotografierna också, så att eventuella anteckningar, skador och fläckar blev synliga. Så är oftast inte fallet i de exempel jag har studerat. Men Riksantikvarieämbetet har i vissa fall valt att även digitalisera tillhörande passepartout, som i detta fall, där man kan se anteckningar:

Fotograf: Carl Curman, 1862

Nu är det inte längre bilden i sig som är det primära utan fotografiet, som objekt. Det gör en uppmärksam på det fysiska objektet, att det faktiskt är en digital kopia. Även Läns museet Gävleborg har digitaliserat mer än bara fotografiet, som i det här fallet, ett fotoalbum:

Visitkortsalbum med ateljéporträtt (Ingen information om fotograf/er eller årtal). Fotograf: Mats Fallqvist, Länsmuseet Gävleborg, u.å.

Länsmuseet Gävleborg har i detta fall även angett mått på albumet, något som inte anges annars. Det finns inte några uppgifter om årtal, fotografens namn eller vilka de avbildade personerna är. Museets fotograf står däremot angiven, men inget årtal. Bilden ingår i ett set med 31 avfotograferade fotoalbum, där omslag och ett (1) uppslag från varje album har avbildats. I informationen till setet står lite generell information om museets samling av ca 90 fotoalbum samt att de dateras till 1800-talet och sekelskiftet 1900.²⁹ Vad är det här som tillgängliggörs? Inte är det fotografierna, och inte heller bildtexten eftersom bilderna har för låg upplösning för att det ska gå att läsa den. Det beror kanske på vad man tillskriver begreppet tillgänglighet. Här är det tydligt att det är ett objekt som visas: ”så här kunde ett visitkortsalbum se ut på 1800-talet” berättar bilden. Bilden är taggad med ord som: ”fotoalbum”, ”visitkort”, ”album”, ”svartvitt” och ”Gävle” och samtliga taggar är tillfogade av museet. Framställningssättet och bildtexten påverkar uppfattningen och funktionen. I dessa två fall blir de estetiska värdena mindre viktiga. Det är inte längre bilden (image) i sig som är det primära utan kontexten, vilken påverkar uppfattningen av bilden.

4.4.2 Autenticitet

Conway menar att digitalisering inte bara handlar om att kopiera fotografier från ett medium till ett annat. Det är mer komplext än så. Snarare är det en form av representation som ska kommuniceras där arkivarien och systembyggaren med flera spelar en fundamentalt förmedlande (”mediating”) roll (Conway 2010, s. 427). Eftersom betydelsen, uppfattningen och funktionen av fotografiet påverkas av framställningssättet. Kulturarvsinstitutioners digitaliserade fotografier tenderar att skapa en tillförlit hos användaren. Det ligger i institutionernas intresse att värna om autenticiteten, vilket självfallet är det enda riktiga. Men kan också skapa en

²⁹ <http://www.flickr.com/photos/lansmuseetgavleborg/sets/72157627336649949/with/6055133069/> [2012-07-02].

problematik i vad man tillskriver själva ordet autenticitet, som kan ha olika betydelse för brukare respektive institution. Ingen digitaliserad bild kan vara helt och hållet autentisk eftersom bilden transformeras i processen. Ofta förekommer även någon form av bearbetning, det kan vara skärpan, svärtan eller i vissa fall digitala lagningar av fysiska skador. Allt för att bilden ska vara "originalet" så troget som möjligt, eller som det kan tänkas en gång var.

Bilderna som vi lägger ut har vår bildtekniker jobbat med, rensat och gjort snygga. Det är en bra bild vi lägger ut. Vi lägger inte ut en rå bildfil utan en bearbetad kopia kan man säga.

Riksantikvarieämbetets informant

I strävan efter autenticitet glöms digitaliseringsprocessens transformation bort. Vad är det vi vill ska vara autentiskt? Är det bilden i sig eller intentionen med bilden, själva bildens ursprungliga syfte? Handlar autenticitet lika mycket om bildskaparens intention? Om bildskaparens intention är att berätta något specifikt, är då bilden autentisk när den förses med sökord som strider mot detta? Den digitala bildens koppling till verkligheten, eller till sitt fysiska original, blir alltmer avlägsen och betydelselös, för att åter igen återkomma till Baudrillards resonemang om en hyperrealitet. Och om kopplingen till den verkliga världen försvinner i digitaliseringsprocessen kan man fråga sig vilken betydelse begrepp som "autenticitet" då har. Om då (den digitaliserade) kopian dessutom inte längre är underordnad (det fysiska) originalet blir betydelsen än mer problematisk. Detta tillsammans med ovanstående resonemang om transformering gör att strävan efter autenticitet blir betydelselös, eftersom inget sådant kan existera i en hyperrealitet.

Photography and cinema contributed in large part to the secularization of history, to fixing it in its visible, "objective" form at the expense of the myths that once traversed it. Today cinema can place all its talent, all its technology in the service of reanimating what itself contributed to liquidating. It only resurrects ghosts, and itself is lost therein.

Baudrillard 1994, s. 48

Precis som ett fotografi aldrig kan ge en korrekt bild av historien, kan en digitaliserad bild aldrig ersätta sin fysiska förlaga. Istället kan den bli den sin egen referens. Ändå är syftet ofta med digitaliseringen att bli ett substitut för det fysiska fotografiet. Så att de som inte har möjlighet att ta del av fotografiet på plats ändå kan tillgodogöra sig det.

5. Slutdiskussion

Vad som tydligt framgår i min undersökning är att frågor som urval och representation inte kommer i första hand vad gäller publicering av fotografier på Flickr. Det viktigaste för institutionerna är att synas och nå ut till nya målgrupper. Detta ska i och för sig ske genom attraktiva bilder så på så sätt blir ju urvalet viktigt, men det är sekundärt. Alltså baseras urvalet på vad som kan locka fler tittare, inte på vad bilderna representerar eller vilken historia de är med och skapar. Det finns inga ambitioner, eller resurser, från institutionernas sida att lägga ut allt material på Flickr. Flickr är en kommersiell bilddatabas som kan försvinna imorgon. Flickr är enbart en marknadsföringskanal.

Institutionernas uppdrag att välja ut, samla in, tolka och förmedla hotas i en digital kontext där användarna bjuds in att påverka. På Flickr ingår bilderna ständigt i nya sammanhang och institutionernas makt över bilderna minskar. Att kunna släppa kontrollen, bjuda in användarna och öppna upp för nya typer av användningsätt, även kommersiella sådana, förändrar den roll institutionerna tidigare haft. På Flickr befinner sig institutionerna på okänd mark och det är användarnas villkor som gäller.

Fotografiet inte bara transformeras i digitaliseringsprocessen utan institutionen tillskriver även fotografiet något nytt. Dess betydelse förändras, inte bara i en digital kontext, utan även över tid. Anledningen till ett fotografis ursprung framkommer inte med självklarhet på de studerade institutionernas Flickr-sidor. Ett dokumentärt fotografi bör givetvis betraktas annorlunda än ett modedefotografi. På Flickr hamnar fotografier som är estetiskt tilltalande och fotografens intentioner framkommer sällan. Därmed har ju fotografiets betydelse förändrats och uppfattningen är förutbestämd. Eftersom det är fotografiernas estetiska kvaliteter som styr urvalet (en ”bra bild”, ”intressant bild” etc.) så tillskriver också institutionen fotografierna något som kanske inte är de ursprungliga intentionerna. Informationen, bestämd av en anonym person från institutionen, om fotografiet förblir i vanliga fall oemotsagd. Men i och med digitaliseringen och publiceringen av dem på Flickr bjuds mottagarna in att bidra med, kommentera och ifrågasätta fakta. Det visade sig att allmänheten kan och vill bidra med sin kunskap. Det handlar inte längre om sändare och mottagare av information utan snarare en kollaborativ kunskapsproduktion. I vilket sammanhang fotografier inlemmas påverkar dess betydelse och funktion. Genom att lägga ut bilder på Flickr inlemmas de ständigt i nya sammanhang och dess roll förändras om och om igen med nya användningsområden och användare som följd. Diskurser omformas ständigt och en bild kan inlemmas i flera.

Att digitalisera är resurskrävande, och om ingen tar del av det digitaliserade materialet kan arbetet kännas ogjort. Att kunna mäta antalet besökare och få respons i

form av taggar och kommentarer blir därför ett kvitto på att digitaliseringen har varit lönsam. Ingen av institutionerna har gjort, eller ämnar göra, en användarundersökning. Det primära är att fotografierna blir sedda, att antalet "tittare" är högt. Syftet med att publicera fotografier på Flickr är att nå fler och nya målgrupper och alla verkar rörande överens om att de via Flickr når en annan målgrupp än den som fysiskt besöker institutionen. Det är svårt att göra undersökningar av användare på nätet och veta om man faktiskt nått ut till nya användare. Men Flickr fungerar som en av många kanaler för institutionerna och så länge fotografierna blir sedda är det ingen som har planer att avsluta sina konton.

Fotografiet, som kan förstås av alla oavsett språk, visualiserar vårt kollektiva minne. En direkt och plötslig bild av ett skeende som ofta slits ur sitt sammanhang för att en bild säger mer än tusen ord, en bild talar för sig själv. Som utesluter för att allt inte kan få plats, som visar valda delar av ett skeende. Fotografiets förändrade roll från att vara ett minnets hjälpande hand, fysiskt och slutgiltigt, till att vara en flyktig, bekräftelsesökande bild som visar att jag finns här i nuet och som på ett ögonblick kan raderas eller dupliceras i det oändliga. Digitala och analoga bilder har så vitt skilda förutsättningar att det blir komplicerat när man vill överföra analoga bilder till en digital kontext men bevara det analoga fotografiets intentioner. Att överföra analogt till digitalt innebär nämligen ett accepterande av den digitala världens regler och förutsättningar. Snarare bör de uppfattas som en typ av tecken eller symboler som referera till sig själva snarare än till verkligheten. Analoga fotografier har gått från ett statiskt tillstånd till att ingå i en dynamisk digital atmosfär där dess innebörd omformas och transformeras i det oändliga. Läger man ut fotografier på sociala medier som Flickr måste man också acceptera att bildens innebörd och betydelse förändras och inlemmas i en social gemenskap som kräver förutsättningslös tillgång.

Bildförteckning

s. 33:

<http://www.flickr.com/photos/sparvagsmuseet/5217578125/in/set-72157624176476327/> [2012-07-03]

s. 37:

http://www.flickr.com/photos/swedish_heritage_board/3471069870/ [2012-07-03]

s. 38:

http://www.flickr.com/photos/lansmuseetgavleborg/6055133069/in/set-72157627336649949 [2012-07-03]

Litteraturförteckning

- Alvesson, Mats och Sköldbberg, Kaj (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Baudrillard, Jean (1994). *Simulacra and Simulation*. Ann Arbor: Univ. of Michigan Press
- Bourdieu, Pierre (1993). *Kultursociologiska texter*. 4. uppl. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion
- Benjamin, Walter (1997). "Konstverket i reproduktionsåldern". I Furuland, Lars och Svedjedal, Johan (red.) *Litteratursociologi*. Lund: Studentlitteratur
- Benson, C. Allen (2009). "The Archival Photograph and its Meaning: Formalisms for Modeling Images". *Journal of Archival Organization*, 7:148-187
- Boogh, Elisabeth & Diaz, Merja (u.å.). *Bilder för framtiden: Strategier för insamling av digitalt födda fotografier*. Malmö stad och Stockholms länsmuseum. Tillgänglig: <http://www.abmresurs.se/portalnatverk/pdf/bilderforframtiden.pdf> [2012-04-22]
- Conway, Paul (2010). "Modes of Seeing: Digitized Photographic Archives and the Experienced User". *The American Archivist*, vol 73, fall/winter 2010, ss. 425-462
- Dahlgren, Anna (2009). "Tankar om tillgänglighet och fotografier i arkiv". I Dahlgren, Anna och Snickars, Pelle (red.). *I bildarkivet: om fotografi och digitaliseringens effekter*. Stockholm: Kungl. biblioteket
- Dahlgren, Anna och Snickars, Pelle (2009). "I bildarkivet – En introduktion". I Dahlgren, Anna och Snickars, Pelle (red.). *I bildarkivet: om fotografi och digitaliseringens effekter*. Stockholm: Kungl. biblioteket
- Derrida, Jacques, Amelunxen, Hubertus von och Wetzell, Michael (2010). *Copy, Archive, Signature: A Conversation on Photography*. Stanford, Calif.: Stanford University Press
- Edenheim, Sara (2011). *Anakronismen: Mot den historiska manin*. Göteborg: Daidalos. Serie: Glänta hardcore 05
- Foucault, Michel (2008). *Diskursernas kamp. Texter i urval av Thomas Götselius & Ulf Olsson*. Stockholm/Steag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium

Foucault, Michel (1993). *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm/Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion

Foucault, Michel (1980). *Power/Knowledge. Selected interviews & other writings 1972-1977*. New York: Random House, Inc.

Grosvenor, Ian (2007). "From the 'Eye of History' to 'a Second Gaze': The Visual Archive and the Marginalized in the History of Education". *History of Education*, vol 36, nos 4-5, ss. 608-622

Ibrahim, Yasmin (2009). "Holocaust as the Visual Subject: The Problematics of Memory Making Through Visual Culture". *Nebula*, 6.4. December 2009, ss. 94-113

Ku2011/242/KA (2011). *Regeringsbeslut: Uppdrag till Riksarkivet att inrätta ett samordningssekretariat för digitalisering, digitalt bevarande och digital förmedling av kulturarvet*. Tillgänglig: <http://www.riksarkivet.se/default.aspx?id=25098> [2012-07-02]

Kungl. biblioteket, Nationalmuseum, Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet (2003). *Bilddatabaser och digitalisering – plattform för ABM-samverkan. Ett samverkansprojekt mellan Kungl. biblioteket, Nationalmuseum, Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet 2001-2002*. Rapport. Tillgänglig: http://abm.kb.se/def_innehall.htm [2012-03-14]

Lager Vestberg, Nina (2009). "Flytande fotografier – originalitet och upphovsrätt i det digitala arkivet". I Dahlgren, Anna och Snickars, Pelle (red.) *I bildarkivet: om fotografi och digitaliseringens effekter*. Stockholm: Kungl. biblioteket

Liljefors, Max (2002). *Bilder av förintelsen: Mening, minne, kompromettering*. Diss. Lunds universitet. Lund: Palmkrons Förlag

Mills, Sara (2005). *Michel Foucault*. London & New York: Routledge

Mitchell, W. J. T (2005). *What do Pictures Want? The Lives and Loves of Images*. Chicago: The university of Chicago press

RAÄ (2010). *Avrapportering av pilotprojektet: Riksantikvarieämbetet på Flickr Commons*

Schlak, Tim (2008). "Framing Photographs, Denying Archives: The Difficulty of Focusing on Archival Photographs". *Archival Science*, 2008, 8:85-101

Smedberg, Staffan (2005). "Bilden som arkivhandling". *Arkiv, samhälle och forskning*, 2005:2, ss. 7-9

Snickars, Pelle (2009). "Digitala fotografier: En mediehistoria". I Dahlgren, Anna och Snickars, Pelle (red.) *I bildarkivet: Om fotografi och digitaliseringens effekter*. Stockholm: Kungl. Biblioteket

SOU 2011:32. "En ny upphovsrättslag". Tillgänglig:
<http://www.regeringen.se/sb/d/14156/a/166537> [2012-07-05]

Springer, Michelle, Dulabahn, Beth, Michel, Phil, Natanson, Barbara, Reser, David, Woodward, David, och Zinkham, Helena (2008). *For the Common Good: The Library of Congress Flickr Pilot Project*

Terras, Melissa (2010). "Should We Just Send a Copy? Digitisation, Usefulness and Users". *Art Libraries Journal*, 35/1, ss. 22-27

Vaughan, Jason (2010). "Insights Into the Commons on Flickr". *Libraries and the Academy*. Vol 10, no 2, ss. 185-214

Empiriskt material

Intervjuer:

Länsmuseet Gävleborg	2012-02-16	via Skype
Riksantikvarieämbetet	2012-03-08	personlig intervju
Spårvägmuseet	2012-03-16	via Skype
Tekniska museet	2012-03-08	personlig intervju

Bilaga: Intervjuguide

Bakgrund/Allmänt

Vilka är dina huvudsakliga arbetsuppgifter?

Vad har du för utbildning?

Vem har huvudansvaret för Flickr?

Hur många fotografier har ni i era arkiv idag?

I vilket syfte samlar, bevarar och tillgängliggör ni fotografier? Vilket värde har fotografier för er institution?

När började er institution samla in fotografier?

Görs det fortfarande ett aktivt insamlingsarbete av fotografier?

Om ja: Har ni några utarbetade strategier för det? Hur skiljer sig strategierna för insamlingsarbetet då från nu tycker du?

Om nej: Vet du hur insamlingsarbetet gick till?

Flickr

När startade ni ert Flickr-konto?

Varför valde ni ett vanligt Flickr-konto och inte Flickr Commons?

Eller: Varför valde ni Flickr Commons?

Vad var den huvudsakliga anledningen till att ni valde att starta ett konto på Flickr?

Har syftet uppnåtts?

Hur viktig är kringinformationen när ni publicerar på nätet?

Använder ni er av någon standard vad gäller metadata?

Vilka bilder läggs ut på Flickr, vad baserar ni urvalet på?

Görs det några användarundersökningar?

Kollar ni vad andra institutioner lägger ut för bilder?

Lägger ni ut högupplösta bilder?

Om ja: Varför?

Om nej: Varför inte?

Hur viktigt är det att det finns en beskrivande text till bilden?

Använder ni er av någon form av standard?

Hur många personer på institutionen arbetar med att lägga ut foton på Flickr?

Lägger ni ut bilder kontinuerligt eller är det mer sporadiskt?

Hur många timmar i veckan skulle du uppskatta att ni lägger på Flickr?

Hur många procent av fotografierna på Flickr skulle du uppskatta har blivit kommenterade?

Finns det något/några fotografier som har genererat särskilt mycket aktivitet (i form av kommentarer, taggningar, visningar etc.)?

Om ja: Använder ni den informationen inför kommande publiceringsbeslut på Flickr?

Har ni märkt någon ökning av förfrågningar av era fotografier sedan ni anslutit er till Flickr?

Har ni märkt ökad aktivitet på hemsidan sedan ni anslutit er till Flickr?

Har ni publicerat fotografier i andra bilddatabaser på nätet?

Om JA: Vilka och varför?

Upplever du arbetet med Flickr som positivt och kommer ni fortsätta med det?

Om INTE: Varför?

Brukarna/användarna

Vad betyder ordet "tillgängliggöra" för dig?

Vem är er målgrupp? Vem vill ni ska ta del av fotografierna som ni digitaliserar?

Vad är syftet med att göra bilderna tillgängliga på nätet?

Har ni även en egen digital bilddatabas?

Om ja: Finns den tillgänglig på nätet?

Vem tror du är den vanligaste användaren?

Vad efterfrågas mest?

Mäter ni antalet besökare på bilddatabasen?

Hur viktigt är det för er att ha kontroll över de digitala fotografierna, d.v.s. får vem som helst använda dem (privata eller kommersiella syften), kopiera, sprida, vill ni att man refererar till er?

Om oviktigt: Hur ser du på att proveniens och kontext kan gå förlorad?

Om viktigt: Varför?

Slutligen, är det något du vill tillägga?